

Hyvinvointi syntyy työstä.

Tehdään tulevaisuus yhdessä.

SAK

SAK *HYVINVOINTI SYNTYY TYÖSTÄ*

SAK:N 16. EDUSTA JAKOKOUS 28.-30.5.2001

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry
Graafinen suunnittelu Mikko Huttunen
Valkealan Painokarelia 2001
ISBN 951-714-211-0

SISÄLLYS

HYVINVOINTI SYNTYY TYÖSTÄ	7
1 TAVOITTEENA TYÖ JA HYVINVOINTI	8
1.1 KOHTI TÄYSTYÖLLISYYTTÄ	8
1.2 OIKEUDENMUKAINEN PALKKAUS	8
1.3 TURVALLINEN JA HYVÄ TYÖYHTEISÖ	9
1.4 VALTAKUNNALLISET TYÖEHTOSOPIMUKSET PALKANSAAJAN PERUSTURVA	9
1.5 LAADUKKAAT HYVINVOINTIPALVELUT	10
1.6 KESTÄVÄ SOSIAALITURVA	10
1.7 ELINIKÄINEN OPPIMINEN	11
1.8 KOHTUUHINTAINEN JA VIHITYSÄ ASUMINEN	11
1.9 PUHDAS YMPÄRISTÖ JA KESTÄVÄ KEHITYS	11
2 OIKEUDENMUKAISEMPI MAAILMA	13
2.1 KESKINÄINEN RIIPPUVUUS KASVAA	13
2.2 KÖYHYYS EDELLEEN SUURIN ONGELMA	14
2.3 KASVIHUONEILMIÖ PYSÄYTETTÄVÄ	15
2.4 KRIISIEN ENNALTAEHKÄISY JA HALLINTA TÄRKEÄÄ	15
2.5 TYÖELÄMÄN PERUSOIKEUDET MAAILMANKAUPAN PELISÄÄNTÖIHIN	16
2.6 YRITYKSILLE YHTEISKUNTAVASTUU	16
2.7 KANSALAISTEN EUROOPPA	17
2.7.1 SOSIAALISTA JA POLIITTISTA UNIONIA VAHVISTETTAVA	17
2.7.2 ITÄLAAJENTUMISESSA TARVITAAN SIIRTYMÄAIKOJA	19
2.8 KANSAINVÄLISEN AY-YHTEISTYÖN MERKITYS KASVAA	20
2.9 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN KANSAINVÄLISEN EDUNVALVONNAN LINJAUKSET	21
KESKINÄINEN RIIPPUVUUS KASVAA	21
KÖYHYYS EDELLEEN SUURIN ONGELMA	22
KASVIHUONEILMIÖ PYSÄYTETTÄVÄ	22
KRIISIEN ENNALTAEHKÄISY JA HALLINTA TÄRKEÄÄ	22
TYÖELÄMÄN PERUSOIKEUDET MAAILMANKAUPAN PELISÄÄNTÖIHIN	22
YRITYKSILLE YHTEISKUNTAVASTUU	23
SOSIAALISTA JA POLIITTISTA UNIONIA VAHVISTETTAVA	23
ITÄLAAJENTUMISESSA TARVITAAN SIIRTYMÄAIKOJA	23
KANSAINVÄLISEN AY-YHTEISTYÖN MERKITYS KASVAA	24

3 VAHVA TALOUSKASVU HYVINVOINNIN PERUSTA	25
3.1 TALOUS- JA TULOPOLITIIKAN SUUNTA ON OLLUT OIKEA	25
3.2 TÄRKEINTÄ VARMISTAA RIPEÄ TALOUSKASVU JA TORJUA KÖYHYYYTÄ	26
3.3 PUOLET JULKISEN TALOUDEN YLIJÄÄMÄSTÄ VELANMAKSUUN	27
3.4 VEROTUKSELLA TASATTAVA TULOEROJA	28
3.5 TYÖLLISYYSSASTEEN NOSTO TAVOITTEENA	30
3.6 VALTIOLLA JA KUNNILLA VAHVA ROOLI ELINKEINOPOLIITIKASSA	31
3.7 TASAPAINOISEMPAAN ALUEKEHITYKSEEN	33
3.8 ILMASTOSOPIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA ENERGIANSAANTI TURVATTAVA	34
3.9 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN TALOUS- JA YHTEISKUNTAPOLIITTiset LINJAUKSET	36
TÄRKEINTÄ VARMISTAA RIPEÄ TALOUSKASVU JA TORJUA KÖYHYYYTÄ	36
PUOLET JULKISEN TALOUDEN YLIJÄÄMÄSTÄ VELANMAKSUUN	36
VEROTUKSELLA TASATTAVA TULOEROJA	37
TYÖLLISYYSSASTEEN NOSTO TAVOITTEENA	37
VALTIOLLA JA KUNNILLA VAHVA ROOLI ELINKEINOPOLIITIKASSA	37
TASAPAINOISEMPAAN ALUEKEHITYKSEEN	38
ILMASTOSOPIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA ENERGIANSAANTI TURVATTAVA	39
4 TYÖELÄMÄ MUUTOKSESSA	41
4.1 JOUSTAVUUDEN JA OSAAMISEN VAATIMUKSET KASVAVAT	41
4.1.1 TUOTANTOA JA TYÖTÄ ORGANISOIDAAN UUDELLEEN	41
4.1.2 EPÄTYYPILLISET TYÖSUHTEET LISÄÄNTYVÄT	42
4.1.3 TYÖN LAAJA-ALAISUUS KOROSTUU	44
4.1.4 PALKKAJÄRJESTELMIEN KEHITTÄMINEN AKTIIVISTA	44
4.1.5 TYÖAJAT ERILAISTUVAT	45
4.1.6 IKÄÄNTYVÄT VOIMAVARANA	46
4.2 TYÖLAINSAÄDÄNTÖÄ UUDISTETTU	47
4.3 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN LINJAUKSET TYÖELÄMÄN KEHITTÄMISESSÄ	48
Hyvä työ ja työympäristö	48
OSAAMISEN VAHVISTAMINEN	49
TURVALLISET JA TOIMEENTULON TAKAAVAT TYÖSUHTEET	49
TYÖAIKOJEN JÄRJESTELYISSÄ TYÖNTEKIJÖIDEN TARPEET HUOMIOITAVA	51
TASA-ARVON EDISTÄMINEN YHTEISTYÖLLÄ	51
OIKEUDENMUKAISET PALKKAJÄRJESTELMÄT	52
HENKILÖSTÖN EDUSTAJAT AVAINASEMASSA MUUTOKSESSA	53

5 KEHITTYVÄÄN HYVINVOINTIYHTEISKUNTAAN	55
5.1 SUOMALAINEN HYVINVOINTIMALLI PERUSTANA	55
5.2 HAASTEITA HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN KEHITTÄMISELLE	56
5.2.1 RAHOITUKSEN TURVAAMINEN	56
5.2.2 SOSIAALITURVAN ERILAISET MALLIT	57
5.2.3 JULKISTEN PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN	58
5.3 SYRJÄYTYMISUHAT KASVAVAT	59
5.4 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN LINJAUKSET HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN KEHITTÄMISESSÄ	60
SYRJÄYTYMINEN ESTETTÄVÄ	60
TOIMEENTULOTURVAA KEHITETTÄVÄ JA SEN RAHOITUS TURVATTAVA	61
LAADUKKAAT HYVINVOINTIPALVELUT EDISTÄVÄT TASA-ARVOA	63

HYVINVOINTI SYNTYY TYÖSTÄ

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry on etu- ja painostusjärjestö sekä yhteiskunnallinen uudistusliike. Sen vaikutusvalta ja asema maan suurimpana ammatillisena keskusjärjestönä perustuu jäsenliittojen hyvään yhteistyöhön ja niiden yli miljoonan jäsenen voimaan. SAK on osa kansainvälistä ammattiyhdistysliikettä.

Sääntöjen mukaan liikkeen tehtävänä on lisätä palkansaajien ja heidän perheidensä henkistä ja aineellista hyvinvointia kehittämällä palkka- ja työehtoja ja ammatillisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia, terveydellisiä ja sivistyksellisiä oikeuksia sekä toimimalla hyvän elinympäristön puolesta.

Solidaarisuuden ja oikeudenmukaisuuden periaatteet ohjaavat SAK:n toimintaa. Pysyvä rauhantila ja kestävä kehitys ovat koko jäsenistöä yhdistäviä suuria päämääriä. SAK toimii tasa-arvon ja yhtäläisten mahdollisuuksien puolesta sekä vastustaa rasismia ja kaikenlaista syrjintää.

Tavoitteisiinsa SAK pyrkii sopimustoimintaa harjoittamalla sekä vaikuttamalla lainsäädäntöön, talous- ja finanssipolitiikkaan ja muuhun yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Suomalaisen yhteiskunnan keskeinen vahvuus ja menestystekijä on laaja yhteistyö: hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen asialliset neuvottelusuhteet ja kyky sopia yhdessä keskeisistä asioista. Kolmikantayhteistyö on sopimusyhteiskunnan ydin. Se on perusta yhteiskunnan vakaudelle, talouden kasvulle ja palkansaajien hyvinvoinnille.

SAK:n tavoitteena on, että kaikki osapuolet – työnantajat ja valtiovalta ammattiyhdistysliikkeen lisäksi – sitoutuvat sopimusyhteiskunnan periaatteisiin tulevinakin vuosina. Palkansaajien etujen ja vaikutusmahdollisuuksien turvaamiseksi on välttämätöntä, että sopimusyhteiskunnan tulevaisuus taataan ennakoivan edunvalvonnan ja yhteiskunta-vaikuttamisen keinoin ja hallituksen kokoonpanosta riippumatta.

Tässä asiakirjassa asetetaan järjestön keskeiset tavoitteet ja toimintalinjat vuosille 2001–2006.

I TAVOITTEENA TYÖ JA HYVINVOINTI

Suomen perustuslaki, YK:n ihmisoikeuksien julistus, Euroopan ihmisoikeussopimus, Euroopan unionin perusoikeuskirja ja ILO:n julistus työelämän perusoikeuksista takaavat kaikille kansalaisille perustavaa laatua olevat kansalais- ja ihmisoikeudet sekä taloudelliset ja sosiaaliset perusoikeudet. Ne eivät saa jäädä pelkiksi julistuksiksi, vaan ne on toteutettava myös käytännössä.

SAK korostaa palkansaajien perusoikeuksien turvaamista ja asettaa seuraavat perustavoitteet:

II KOHTI TÄYSTYÖLLISYYTTÄ

TYÖ ON PALKANSAAJAN PERUSOIKEUS.

Mielekäs työ antaa paitsi toimeentulon myös tyydytystä tekijälleen ja merkitystä koko elämälle. Työtä tekemällä jokainen osallistuu yhteiskunnan rakentamiseen voimiensa ja kykyjensä mukaan. Hyvinvointi syntyy työstä. Siksi työttömyys on aina vakava inhimillinen ja yhteiskunnallinen ongelma.

SAK:n tärkein tehtävä on taistella työttömyyttä vastaan.

1.2 OIKEUDENMUKAINEN PALKKAUS

TYÖSTÄ ON MAKSETTAVA KUNNON PALKKA.

Taloukasvu ja tuottavuuden nousu luovat edellytykset palkansaajien myönteiselle ansiokehitykselle. Palkansaajilla on oikeus työn ja osaamisen synnyttämään lisäarvoon. Työn tulokset on jaettava oikeudenmukaisesti, ja siksi työn vaativuuteen perustuva ja kannustava palkkaus sekä palkanmääräytymisen yhdessä sovitut pelisäännöt ovat edunvalvonnassa entistä tärkeämmällä sijalla. Sukupuolten välisiä palkkaeroja on kavennettava maksamalla saman vaativuus- ja pätevyystason tehtävistä samaa palkkaa sekä naisille että miehille.

SAK:n toimintalinjana on saada jäsenistön reaaliensiot ja ostovoima kasvamaan tasaisesti ja tasoittaa tuloeroja solidaarisen palkka-, vero- ja sosiaalipolitiikan keinoin. Työtulojen nykyistä osuutta kansantulosta on lisättävä palkankorotuksin sekä myönteisen työllisyyskehityksen avulla.

1.3 TURVALLINEN JA HYVÄ TYÖYHTEISÖ

TURVALLINEN JA VIihtyisä TYÖ TAATTAVA JOKAISELLE PALKANSAAJALLE.

Työelämää on jatkuvasti kehitettävä niin, että jokaisella palkansaajalla on turvallinen työympäristö ja tukenaan kannustava ja kehittävä työyhteisö. Hyvin toimiva työsuojelu ja asianmukainen työterveyshuolto tukevat sairauksien ja vahinkojen ehkäisemistä. Mielekäs ja hyvä työ auttaa jaksamaan, torjuu työuupumusta ja luo ammatillisen ja inhimillisen kasvun mahdollisuuden.

Lisääntyvät, entistä vaativammat työtehtävät sekä vaikeudet työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisessa aiheuttavat työntekijöille kiirettä ja stressiä. Syynä tähän on usein se, että henkilöstöä on liian vähän eikä työntekijöillä ole vaikutusmahdollisuuksia tai työtä organisoidaan ja johdetaan huonosti.

Työelämää kehitetään laadullisesti ennen muuta paikallistasolla. Siinä avainasemassa on kehittää työpaikkatason paikallista sopimista ja yhteistoimintaa työ- ja virkaehtosopimuksien puitteissa. Työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan yhteistyöllä on kuitenkin myös tärkeä merkitys lainsäädännön ja hyvien käytäntöjen kehittämisessä.

Työelämän inhimillistäminen, työssä jaksaminen ja työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen ovat toimintakaudella entistä tärkeämmällä sijalla SAK:n edunvalvonnassa ja vaikutettaessa lainsäädäntöön.

Työlainsäädännön tehtävänä on antaa työntekijöille perusturva ja vähimmäisuujoja. Lainsäädäntöä on jatkuvasti kehitettävä vastaamaan työelämän muutoksia.

1.4 VALTAKUNNALLISET TYÖEHTOSOPIMUKSET PALKANSAAJAN PERUSTURVA

VAIN JÄRJESTÄYTYMINEN JA SOPIMUSTOIMINTA TURVAAVAT PALKANSAAJIEN EDUT JA OIKEUDET.

Järjestäytymis-, kokoontumis- ja työtaisteluoikeus sekä oikeus neuvotella ja tehdä sopimuksia ja valita luottamushenkilö edustamaan työntekijöitä ovat keskeisiä ammattiyhdistysoikeuksia. Ne ovat olennainen osa demokraattista yhteiskuntaa eivätkä ole miltään osin menettäneet merkitystään.

Sopimustoiminta on edelleen ammattiyhdistysliikkeen perustehtävä. Valtakunnalliset työehtosopimukset ovat palkansaajan perusturva, ja niistä on huolehdittava kaikissa olosuhteissa. Samanaikaisesti paikallinen ja Eurooppa-tason sopiminen lisääntyy ja näiden merkitys edunvalvonnassa korostuu.

Suomalainen sopimusyhteiskunta ja neuvottelujärjestelmä ovat osoittaneet vahvuutensa eri aikoina sekä erilaisissa poliittisissa ja talouden oloissa. Tulopoliittisten kokonaisratkaisujen avulla ja jatkuvan neuvottelun periaatteita soveltamalla ammattiyhdistysliike voi parhaiten turvata jäsenistönsä edut ja vaikuttaa myös yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

1.5 LAADUKKAAT HYVINVOINTIPALVELUT

PARASTA HYVINVOINTIYHTEISKUNNASSA OVAT JULKISET PALVELUT.

Ammattiyhdistys- ja koko työväenliikkeen suurin saavutus on pohjomainen hyvinvointiyhteiskunta. Sen ydin ovat kaikille kuuluvat, laadukkaat ja pääosin maksuttomat, yhteisillä verovarilla kustannettavat hyvinvointipalvelut. Hyvä hallinto, turvallinen elinympäristö ja kaikin puolin toimiva infrastruktuuri ovat hyvinvointivaltion perusedellytyksiä. Julkiset palvelut auttavat myös sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista. Kouluissa, sairaaloissa, vanhustenhuollossa ja kulttuuri-palveluissa on kuitenkin parantamisen tarvetta ja varaa.

SAK toimii määrätietoisesti sen hyväksi, että valtion ja kuntien vastuulla olevien hyvinvointipalvelujen rahoitusperusta on turvattu ja että julkisten palvelujen saatavuutta ja laatua edelleen kehitetään koko maassa.

1.6 KESTÄVÄ SOSIAALITURVA

TYÖLLÄ ANSAITTU SOSIAALITURVA ON ARVOKAS OSA SUOJAJERKKOA.

Hyvinvointiyhteiskunnan keskeisiä ominaisuuksia ovat myös vakuutusperusteinen sosiaaliturva ja verovaroin katetut tulonsiirrot. Ne ehkäisevät syrjäytymistä ja köyhyyttä silloin, kun ihminen ei työttömyyden, sairauden, vanhuuden tai muun syyn takia itse pysty huolehtimaan riittävästä toimeentulostaan. Työhön perustuva ansiosidonnainen sosiaaliturva on olennainen osa tätä suojajerkkoa. Työeläke- ja työttömyys-turva-järjestelmän luomisessa ja ylläpitämisessä ammattiyhdistysliikkeen rooli on ollut ja on edelleen keskeinen. Ay-liikkeen pysyvä tehtävä on kehittää sosiaaliturvaa ja turvata sen rahoitusperusta.

1.7 ELINIKÄINEN OPPIMINEN

KAIKILLE TAATTAVA OIKEUS JATKUVAA OPPIMISEEN.

Uuden vuosituhannen työelämä ja siirtyminen yhä enemmän tietoon perustuvaan yhteiskuntaan edellyttävät paitsi hyvää peruskoulutusta ja yleissivistystä myös jatkuvaa ammattitaitojen kehittämistä ja uuden omaksumista. Niinpä ammatillinen lisäkoulutus, työssä oppiminen ja ammatin pätevyyttä osoittavan tutkinnon suorittaminen työssä saavat yhä suuremman merkityksen. Mahdollisuuden elinikäiseen oppimiseen tulee olla kaikkien perusoikeus.

SAK:n tavoitteena on se, että myös ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen tarjonta, määrärahat ja laatu ovat riittävällä tasolla ja että työnantajat panostavat riittävästi henkilöstön osaamiseen sekä täydennys- ja uudelleen koulutukseen.

1.8 KOHTUUHINTAINEN JA VIHNTYISÄ ASUMINEN

SUOMESSA ON TILAA JA VABAA PAREMPAAN ASUMISTASOON.

Voimistunut muuttoliike on johtanut paitsi asumiskustannusten kohtuuttomaan kasvuun myös suoranaiseen asutopulaan pääkaupunkiseudulla ja muissa kasvukeskuksissa. Vaikka maa on pinta-alaltaan Euroopan suurimpia ja väestömäärältään pienimpiä, rakentamiskelpoisista kaavoitetuista tonteista on pula. Erityisesti nuoret ja lapsiperheet kärsivät, eivätkä yritykset saa haluamaansa työvoimaa asutopulan takia. Siksi tarvitaan valtiovallan, kuntien ja rakennuttajien paljon tehokkaampaa yhteistyötä, jotta kohtuuhintaisia vuokra- ja asumisoikeus- sekä omistusasuntoja laadukkaissa ympäristöissä tuotetaan riittävästi.

SAK:n yhtenä tavoitteena toimintakaudella on varmistaa riittävä ja laadukas asuntotuotanto sekä vaikuttaa siihen, että asumiskustannukset pysyvät kohtuullisina. Hyvän eurooppalaisen asumistason ja -väljyyden on oltava jokaisen tavallisen palkansaajaperheen ulottuvilla.

1.9 PUHDAS YMPÄRISTÖ JA KESTÄVÄ KEHITYS

HUOLI YMPÄRISTÖSTÄ ON YHTEINEN.

Huoli asuinympäristömme ja koko maapallon tulevaisuudesta on yhteinen ja vaatii käytännön tekoja. Saasteiden vähentäminen ja vastuu elin-

mahdollisuuksien turvaamisesta myös tuleville sukupolville edellyttää sitä, että tuotannon ja yhteiskunnan kaikki toiminnot järjestetään kestävä kehityksen periaatteiden mukaisesti. Puhdas ympäristö ja mahdollisuus virkistäytyä luonnossa ovat olennainen osa elämisen laatua.

Tarvitaan ympäristöystävällisen teknologian jatkuvaa käyttöönottoa sekä asennemuutosta, jotka tukevat energian ja materiaalien säästöä, kierrätystä sekä sitä, että siirrytään käyttämään yhä enemmän uusiutuvia luonnonvaroja. Ilmaston lämpenemisen vakava uhka edellyttää hiilidioksidipäästöjen vähentämistä. Ympäristönsuojelu on myös osa työpaikkojen kehittämistyötä ja riskien hallintaa.

2 OIKEUDENMUKAISEMPI MAAILMA

2.1 KESKINÄINEN RIIPPUVUUS KASVAA

Globalisaatio on edennyt huimasti viimeisen parinkymmenen vuoden aikana. Kyseessä on ennen kaikkea maailmanlaajuisten pääomamarkkinoiden synty ja markkinatalouden ulottuminen maapallon lähes jokaiseen kolkkaan. Suomenkin talous, työpaikat, hyvinvointipalvelut ja sosiaaliturvan rahoitus ovat hyvin riippuvaisia kansainvälisestä kehityksestä. Johtavien suomalaisten yritysten toiminta on täysin maailmanlaajuista, ja niiden omistus ja osakkeiden arvo määräytyvät pitkälti maailman arvopaperimarkkinoilla.

Toistaiseksi Suomi on kuulunut tämän kehityksen menestyjiin. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta on osoittanut osaamiseen perustuvassa, avoimessa taloudessa vahvuustekijäksi. Markkinoiden vapauttaminen ja julkisten palvelujen avaaminen kilpailulle voi tuoda kuitenkin myös uhkia perinteisesti hyvin toimineiden järjestelmien kestävyydelle.

Viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana maapallon kokonaistuotanto henkeä kohden – väestökasvusta huolimatta – on kaksinkertaistunut, ulkomaankauppa nelikertaistunut ja monikansallisten yritysten tuotannolliset sijoitukset kansallisten rajojen yli ovat kasvaneet 16-kertaisiksi. Aikaisemmin ulkomaankauppa toimi kasvun moottorina, mutta viime vuosikymmeninä suorat sijoitukset ovat ottaneet tämän roolin. Rahamarkkinoiden kansainvälistyminen on saanut osin puhtaasti spekulatiivisia piirteitä. Päivittäiset rahavirrat maasta toiseen arvioidaan jo yli 1 000 miljardiksi euroksi, ja tästä tavara- ja palvelukauppaa on kymmenesosa. Varoittava esimerkki kansainvälisten rahamarkkinoiden epävakaudesta oli 1990-luvun lopun Aasian kriisi.

Yritysten ja rahamarkkinoiden kansainvälinen verkostoituminen on tehnyt maat ja työntekijät entistä riippuvaisimmiksi toisistaan, niin hyvässä kuin pahassakin. Vahva talouskasvu teollisuusmaissa heijastuu nopeasti myös kehitysmaihiin, ja pörssiromahdus ja lama vaikkapa Yhdysvalloissa leviää nopeasti kaikkialle muuallekin.

Kasvava kansainvälinen kauppa ja suorat sijoitukset voivat luoda kasvua ja hyvinvointia sekä rikkaissa että köyhissä maissa. Mutta tämä ei toteudu itsestään, vaan tarvitaan markkinavoimien poliittista ohjausta ja myös vahva ja vapaa ammattiyhdistysliike, joka varmistaa, että palkan-

saajat saavat oikeudenmukaisen osuuden tuotannon ja tuottavuuden kasvusta.

Yritysten kansainvälistyminen ja tuotannon siirtely ympäri maapalloa on vahvistanut monikansallisten yritysten neuvotteluasemaa suhteessa kansallisiin ammattijärjestöihin. Mutta globalisaatio on myös tiedon ja taidon, aatteiden ja yhteyksien vapaata, rajatonta ja reaaliaikaista liikkuamista. Myös ammattiyhdistysliike ja muut kansallaisjärjestöt voivat ja niiden tuleekin kansainvälistyä ja verkostoitua sekä tiedottaa ja sopia yhteisistä toimista työntekijöiden etujen puolustamiseksi.

Ongelmallisinta globalisaatiossa on se, että valtioiden rajat ylittävien taloudellisten toimijoiden ja prosessien merkitys ja autonomia kasvaa niin, ettei mikään poliittinen taho kykene yksin niitä ohjaamaan tai hallitsemaan. Demokratiahän nojaa yhä pääasiassa kansallisvaltioihin ja niiden väliseen yhteistyöhön, mutta tämä ei enää riitä.

2.2 KÖYHYYS EDELLEEN SUURIN ONGELMA

Parin viime vuosikymmenen voimakkaasta talouskasvusta ja huomattavista kehityshankkeista huolimatta maailma jakaantuu edelleenkin köyhiin ja rikkaisiin. Erityisesti tulo- ja varallisuuserot ovat kasvaneet eri maissa. Neljä viidestä maapallon asukkaasta elää niukkuudessa ja lähes miljardi näkee suoranaista nälkää. 880 miljoonaa ihmistä on vaila-lukutaitoa, ja 250 miljoonaa lasta tekee töitä epäinhimillisissä oloissa. Uuden tietotekniikan myötä kuilu rikkaiden ja köyhien välillä uhkaa syvetä entisestään.

Afriikkaa on vuosia varjostanut taloudellinen alamäki, luonnon katastrofit, AIDS ja muut epidemiat sekä sisällissodat. Aasian ja Latinalaisen Amerikan maiden paikoin lupaavaa kehitystä hidastavat liian usein kriisit, korruptio ja demokratian puute. Globalisaation seurauksena työtä on siirretty halvan työvoiman maihin. Näihin on syntynyt ammattiyhdistys- ja ihmisoikeuksia polkevia vapaatuotantoalueita, jotka käyttävät työvoimana erityisesti naisia.

Köyhyyden voittamiseksi on välttämätöntä, että kehitysmaiden tuotteet pääsevät esteettä maailman markkinoille reilun kaupan pelisäännöin. Maiden omia kehityssponnistuksia, erityisesti lukutaidon ja naisten aseman parantamiseksi, on tuettava Maailmanpankin ja muiden kansainvälisten järjestöjen lainoin ja avustuksin. Köyhimpien maiden velat on annettava anteeksi, ja Suomen on lisättävä kehitysyhteistyömäärärahojaan.

Avustusohjelmien ehtona on korostettava demokratian ja ihmisoikeuksien, mukaan lukien ay-oikeuksien, kunnioittamista. Monikansalliset yhtiöt on velvoitettava noudattamaan kansainvälisesti hyväksytyjä sosiaalisia, eettisiä ja ekologisia käyttäytymissääntöjä myös silloin, kun ne toimivat kehitysmaissa. Lisäksi pakkotyöhön, ihmiskauppaan ja lapsityövoiman käyttöön on puututtava tehokkain toimenpitein.

Ammattiyhdistysliikkeen toimintaoikeuksia rajoitetaan useimmissa kehitysmaissa. Ihmisoikeuksia loukataan räikeästi, ja ammattiyhdistysaktiivit ovat vainon kohteena. Kansainvälinen solidaarisuus on olennainen osa suomalaisen ammattiyhdistysliikkeen toimintaa. Tärkein työkalu tässä työssä on Suomen Ammattiliittojen Solidaarisuuskeskus SASK, ja SASKista onkin muodostumassa koko ammattiyhdistysliikkeen yhteinen solidaarisuusjärjestö.

2.3 KASVIHUONEILMIÖ PYSÄYTETTÄVÄ

Maailmanlaajuiset ympäristöongelmat kärjistyvät. Erityisesti ilmaston lämpeneminen, aavikoituminen ja metsien tuhoutuminen ovat vakavia ongelmia. Toimettomuus kasvihuoneilmion edessä voi johtaa luonnonkatastrofeihin. Köyhyys on osa ympäristöongelmaa. Siksi kehityshankkeilla voidaan sekä vähentää köyhyyttä että suojella ympäristöä.

Kioto sopimus hiilidioksidin ja muiden kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi on välttämätöntä panna toimeen.

2.4 KRIISIN ENNALTAEHKÄISY JA HALLINTA TÄRKEÄÄ

Köyhyys, räikeä taloudellinen eriarvoisuus, äärinationalismi sekä etniseen alkuperään tai uskontoon perustuva vihamielisyys ja vaino ovat aiheuttaneet ja aiheuttavat sotia ja kärsimystä eri puolilla maailmaa. Ne ovat myös lisänneet pakolaisten ja siirtolaisten määrää, ja Balkanin taantumukset ovat tästä yhtenä vakavana esimerkkinä.

Sekä YK:n että Euroopan unionin ja koko kansainvälisen yhteisön kykyä ehkäistä jo ennalta kriisien puhkeamista on lisättävä, ja siksi diplomatiaa ja talousapua sekä tarvittaessa myös pakotteita on käytettävä riittävän aikaisessa vaiheessa. Sotilaallinen uhka ja väliintulo ovat vasta viimeinen keino humanitaaristen päämäärien toteuttamiseksi. Hätää kärsiviä ja vainottuja ihmisiä on autettava sekä paikan päällä että tarjoamalla paikallaisille turvapaikkoja.

2.5 TYÖELÄMÄN PERUSOIKEUDET MAAILMANKAUPAN PELISÄÄNTÖIHIN

Kansainvälinen työjärjestö ILO hyväksyi vuonna 1998 työelämän perusoikeuksien julistuksen. Se antaa hyvän pohjan kamppailulle työntekijöiden oikeuksien ja oikeudenmukaisemman maailmankaupan puolesta. Työelämän perusoikeudet ovat järjestäytymis- ja työehtosopimusoikeus, pakkotyön kieltö, lapsityövoiman kieltö ja kaikenlaisen syrjinnän kieltö. Kaikkien maiden tulee sitoutua noudattamaan työelämän perusoikeuksia.

Kansainvälisen ammattiyhdistysliikkeen keskeinen tavoite on vaikuttaa kansainvälisen kaupan pelisääntöihin. Maailmankaupassa tarvitaan paitsi reilua ja vapaata kilpailua myös luontoa ja työntekijöitä suojaavia sitovia kansainvälisiä sääntöjä. Pelisääntöihin on sisällytettävä ILOssa määritelty työntekijöiden perusoikeudet. Niiden polkeminen on vapaatuotantovyöhykkeillä, mukavuuslippulaivastoissa ja harmaassa, epävirallisessa taloudessa estettävä. Palvelukaupan vapauttaminen ei saa johtaa yksioikoiseen pakkokilpailuttamiseen tai halvimman hinnan politiikkaan.

Vapaakauppaan sisältyvien ongelmien ratkaisu ei ole se, että Maailman kauppajärjestö WTO romutetaan, vaan sen toimintaa on muutettava ja tehostettava. WTO:sta voisi tulla se kansainvälinen elin, joka yhdessä Maailmanpankkiryhmän kanssa tehokkaimmin hallitsee ja ohjaa globalisaatiota. Mahdollisuutta muuttaa WTO:n sääntöjä rajoittaa kuitenkin päätöksenteon nykyinen yksimielisyysvaatimus ja se, että sieltä puuttuu säännöllinen konsultaatiomenettely kansainvälisen ay-liikkeen kanssa.

2.6 YRITYKSILLE YHTEISKUNTAVASTUU

Poliittisen ohjauksen ja sääntelyn lisäksi ammattiyhdistysliikkeen tulee vaikuttaa myös monikansallisten yritysten käyttäytymiseen. Monikansalliset yritykset pitävät tarkkaa huolta maineestaan. Huono käyttäytymisen voi johtaa siihen, että yrityskuva kärsii ja myynti laskee. Siksi ne kuuntelevat herkästi kuluttajien ja sijoittajien vaatimuksia, ja ammattiyhdistysliike voi vaikuttaa molempiin, kuten maailmanlaajuisessa lapsityövoimakampanjassa on tehty.

Kuluttajien ja sijoittajien vaatimusten seurauksena monet suuryritykset ovatkin ottaneet käyttöön yritysکوhtaisia eettisiä sääntöjä. Monessa tapauksessa näin on käynyt ammattiyhdistysliikkeen painostuksesta tai alakohtaisen eurooppalaisen työmarkkinavuoropuhelun tuloksena.

Kansainvälisiä laatuvaatimuksia on myös kehitetty yritysten eettisen käyttäytymisen ohjaamiseksi, kuten yhteiskuntavastuuta korostava SA-8000-standardi. Se perustuu YK:n ihmisoikeuksien julistukseen ja YK:n lasten oikeuksien yleissopimukseen sekä ILO:n perusoikeussopimuksiin. Toisin kuin yritysten omat eettiset ohjeet standardi edellyttää ulkopuolista tarkastusta. Suomessa Teollisuus ja Työnantajat on julkaissut ohjekirjaisen yritysten yhteiskuntavastuusta.

Ammattiyhdistysliikkeen kannalta OECD:n monikansallisten yritysten käyttäytymissäännöt ovat erityisen tärkeitä työkaluja. OECD:n vuonna 1976 hyväksytty ja vuonna 2000 uudistettu säännöstö on kaikkien teollisuusmaiden hallitusten hyväksymä yhteinen suositus monikansallisille yrityksille. Sen valvonnassa ovat mukana myös ammattiyhdistysliike ja työnantajat. OECD:n käyttäytymissääntöjä tunnetaan kuitenkin heikosti, vaikka puhdas maine on myös yritysten oma etu silloin, kun ne mielivät toimia menestyvinä yrityksinä.

Uudistuksen myötä suositukseen on otettu mukaan kaikki ILO:n perusoikeudet, ja siinä korostetaan, että yrityksetkin ovat vastuussa ihmisoikeuksien kunnioittamisesta. Yritysten edellytetään noudattavan säännöstöä kaikkialla, missä toimivat, ja myös vaikuttavan liikekumppaneihinsa, esim. alihankkijoihin, jotta nekin noudattaisivat suosituksen määräyksiä.

2.7 KANSALAISTEN EUROOPPA

2.7.1 SOSIAALISTA JA POLIITTISTA UNIONIA VAHVISTETTAVA

SAK ja muut palkansaajakeskusjärjestöt tukivat Suomen jäsenyyttä Euroopan unionissa sekä talous- ja rahaliitto Emussa. Maamme työllisyys- ja talouskehitys on ollut jäsenyyden aikana myönteistä. Osallistumalla yhteiseen päätöksentekoon Suomi on paremmin voinut vaikuttaa koko maanosan tulevaisuutta koskeviin ratkaisuihin. Euroopan unionissa on vakiintumassa työmarkkinaosapuolten vuoropuhelu ja neuvottelujärjestelmä, joka takaa ammattiyhdistysliikkeelle vaikutusvaltaa työntekijöiden kannalta tärkeissä asioissa.

EU:n tulevaisuutta koskevaan keskusteluun ay-liikkeen pitää tuoda omat näkemyksensä. Euroopan Ammatillisen Yhteisjärjestön EAY:n edustajakokous Helsingissä vuonna 1999 asetti tavoitteeksi vahvan ja toimintakykyisen, koko maanosan yhdistävän EU:n rakentamisen. Unionin on oltava avoin ja demokraattinen ja toiminnallaan ansaita kansalaisten luottamus. EU:ssa tulee rakentaa kansalaisten Eurooppaa. Unio-

nin pitää keskittyä olennaisiin hyvinvointia, työllisyyttä, turvallisuutta ja ympäristöä koskettaviin tehtäviin. Sisämarkkinoita sekä talous- ja rahoiltoa on täydennettävä tiivistämällä sosiaalista ja poliittista unionia.

Globalisaation oloissa eurooppalaisen hyvinvointiyhteiskunnan arvoihin tukeutuva unioni voi muodostaa vastapainon markkinavoimille ja Yhdysvaltojen yksipuolisille tavoitteille. EU:n tulee toimia edelläkävijänä oikeudenmukaisten maailmankaupan pelisääntöjen ja tehokkaiden ympäristönormien luomisessa, ja lisäksi sen tulee edistää laajentumalla solidaarisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan rakentamista koko maanosassa.

Pohjoisen ulottuvuuden politiikalla unionin tulee edesauttaa demokratian, oikeusvaltion ja toimivan, myös sosiaaliset näkökohdat huomioivan markkinatalouden vakiintumista Venäjällä. Lähivuosina voi olla huomattavaa taloudellistakin merkitystä sillä, että kaupan ja energia-alan yhteistyö kehittyy unionin ja Venäjän välillä, ja myös Suomi voi hyötyä tästä.

Euroopan unionin rakenteita ja päätöksentekoa on muutettu viimeksi Amsterdamin (1997) ja Nizzan (2000) sopimuksilla. Amsterdamin sopimuksen työllisyysluku on sittemmin velvoittanut EU:n jäsenmaat vuosittain raportoimaan kolmikantaisen valmistelun pohjalta työllisyyskehityksestä kussakin jäsenmaassa. Vaikka työllisyys on parantunut, paljon on vielä tehtävää erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden ja siitä johtuvan syrjäytymisen voittamiseksi.

Nizzan huippukokouksessa hyväksyttiin Euroopan kansalaisten perusoikeuskirja. Siihen on kirjattu keskeiset oikeudet ja vapaudet, mukaan lukien ammattiyhdistys- ja lakko-oikeus. On välttämätöntä, että asiakirjasta tehdään jatkossa myös juridisesti sitova, kuten unionin Eurooppa-tason työmarkkinaneuvottelut mahdollistava EU:n sosiaalipöytäkirja ja Euroopan Neuvoston sosiaalinen peruskirja. Nizzassa tehtiin myös laajentumisen kannalta välttämättömät muutokset unionin perussopimuksiin.

Unionin tulevaisuudesta tulee aloittaa avoin keskustelu, sillä ensi sijassa hallitusten väliseen yhteistyöhön nojaava unioni ei riittävästi enää kykene vastaamaan kansalaisten odotuksiin eikä tulevaisuuden haasteisiin. Kansallinen itsekkyyys estää liian usein unionin toimintakyvyn ja tarpeellisen päätöksenteon. EU:n perustuslain laatiminen tarjoaisi mahdollisuuden yksinkertaistaa unionin päätöksentekoa ja selkiyttää sen toimivaltuuksia. On tarpeen määritellä osittain uudelleen, mikä on viisainta päättää unionitasolla ja mitkä asiat taas parhaiten hoituvat kansallisella ja paikallisella tasolla.

2.7.2 ITÄLAAJENTUMISESSA TARVITAAN SIIRTYMÄAIKOJA

Euroopan unionin laajentuminen on kannatettavaa ja välttämätöntä demokratian sekä Euroopan rauhan ja vakauden turvaamiseksi sekä maanosamme kahtiajaon poistamiseksi. Laajentuminen vahvistaa EU:n asemaa maailmassa ja lisää kansalaisten hyvinvointia. Taloudelliset ja sosiaaliset erot ehdokasmaiden ja nykyisten EU-maiden välillä ovat kuitenkin suuria, ja kestää vielä pitkään, ennen kuin ne saadaan kurottua umpeen.

Ehdokasmaiden on kyettävä täyttämään jäsenyyden ehdot sekä lainsäädännössä että käytännössä. Kööpenhaminan kriteerit demokradiasta, markkinataloudesta ja unionin säännösten sekä politiikkojen toimeenpanosta ovat velvoittavia. Unionin on autettava ehdokasmaita jäsenyyksikelpoisuuden saavuttamisessa.

Työelämän pelisäännöt ovat olennainen osa kansalaisyhteiskunnan kehittymistä ehdokasmaissa ja niiden suhdetta unioniin. Työmarkkinoiden järjestäytymisaste ja kolmikantatyhteistyö on useissa ehdokasmaissa heikkoa. EU:n tulee jäsenyysneuvotteluissa edellyttää ja edistää hyvien työmarkkinakäytäntöjen vakiintumista ehdokasmaissa.

On tärkeää, että laajentuminen toteutetaan hallitusti ja niin, että siitä hyötyvät sekä uudet että vanhat jäsenmaat. Laajentuminen ei saa luoda kilpailun vääristymiä, kiihdyttää verokilpailua eikä aiheuttaa sosiaaliturvan tai ympäristönsuojelun tason heikentymistä. Laajentumisenkin edellyttä, että EU:n päätösvaltaa ja yhteistyötä lisätään erityisesti verotuksen vähimmäistasojen säätämiseksi.

Ehdokasmaat ovat esittämässä huomattavan joukon siirtymäaikoja, jotta hallittu sopeutuminen olisi mahdollista. Myös nykyisille jäsenmaille voisi varsinkin raja-alueilla aiheutua liian suurten elintaso- ja palkkaerojen takia häiriötä työmarkkinoilla, mikäli työvoiman ja palveluiden vapaa liikkuvuus toteutettaisiin yhtäkkisesti.

Unionin ja Suomen tulee edellyttää työvoiman vapaalle liikkuvuudelle riittäviä siirtymäaikoja. Sama koskee myös palvelujen vapaata liikkuvuutta, kuten alihankintojen ja työvoiman vuokrauksen sekä kuljetus- ja henkilöliikenteen palveluiden liikkuvuutta. Siirtymäaikoja puoltaa se, että jäsenmaiden ja hakijamaiden väliset erot ovat oleellisesti suurempia kuin esimerkiksi silloin, kun Espanja ja Portugali tulivat jäseniksi – jolloin myös käytettiin siirtymäaikoja. Eräissä ehdokasmaissa on Suomeakin huonompi väestökehitys. Hallittu siirtymävaihe on ehdokasmaidenkin etu, sillä ”aivovuodolla” ei pidä aiheuttaa niiden kehittymiselle vahinkoa.

Ulkomaisten työvoiman väärinkäytöstapaukset ovat lisääntyneet jo nyt, ja työlupaehtojen noudattamisen valvonta ei toimi asianmukaisesti. Lain-säädännön ja valvonnan porsaanreikiä käytetään myös suoranaisesti rikolliseen toimintaan harmaan talouden piirissä. Ulkomaalaisten työehtojen valvontaa on tehostettava. Valvonnan tehostamista varten on työsuojeluviranomaisilla oltava asianmukaiset voimavarat ja valtuudet ja myös luottamushenkilöille on annettava lakiin perustuva mahdollisuus osallistua valvontaan.

Suomenkin työmarkkinoille tulee lähivuosina lisää ulkomaalaisia työntekijöitä ja asiantuntijoita. Siksi ammattiyhdistysliikkeen on varauduttava entistä paremmin puolustamaan myös ulkomaalaisten työntekijöiden etuja ja oikeuksia sekä järjestämään heitä ammattiliittojen jäseniksi.

2.8 KANSAINVÄLISEN AY-YHTEISTYÖN MERKITYS KASVAA

Ammattiyhdistysliike on aina perustamisestaan asti ollut ja on kansainvälistä. SAK on 1950-luvulta alkaen osallistunut Vapaiden Ammattiyhdistysten Kansainvälisen Liiton VAKL:n toimintaan – VAKL:n jäsenmäärä on nousussa kaikissa maanosissa. Venäjän ammattiyhdistysliikkeen jäsenyyden myötä maailman ammattiyhdistysliike eheytyy ja sen merkitys vahvistuu. VAKL ja sen johtama työntekijäryhmä ILOssa tarjoaa suomalaisellekin ammattiyhdistysliikkeelle tärkeimmän maailmanlaajuisen vaikutuskanavan työelämän asioissa.

Euroopan ammatillinen yhteisjärjestö EAY on tärkein vaikutus- ja yhteistyökanava. SAK toimii järjestössä aktiivisesti ja tukee sen toimintaedellytysten vahvistamista, sillä Eurooppa-tason edunvalvonta on arkipäivää ja täysin välttämätöntä. Virallinen asema sopijaosapuolena eurooppalaisessa vuoropuhelu- ja neuvottelujärjestelmässä korostaa entistään EAY:n merkitystä.

Pohjoismaisella yhteistyöllä on merkityksellinen paikkansa työmarkkinastrategioita laadittaessa ja hyvinvointiyhteiskuntaa puolustettaessa. Suuret yritysfuusiot Pohjoismaissa korostavat ay-yhteistyönkin tarvetta ja vaativat valppautta. SAK:n yhteistyöfoorumi Pohjolassa on Pohjolan Ammatillinen Yhteisjärjestö PAY.

Useimmat SAK:n jäsenliitot osallistuvat aktiivisesti oman ammattialakohtaisen kansainvälisen ammattiyhdistyssiihteeristönsä työhön. Näillä sihteeristöillä onkin koko ajan suurempi merkitys kansainvälisessä ja Eurooppa-tason edunvalvonnassa.

Kansainvälisessä toiminnassa palkansaajakeskusjärjestöt ovat tehneet hyvää yhteistyötä. Yhteinen KEY-projekti ja toimisto Brysselissä on hyödyllinen tiedonkulun kannalta, ja sen toimintaedellytyksiä tulee vahvistaa. Se parantaa edunvalvonnan edellytyksiä sekä kotimaassa että EU-tasolla. SAK on valmis edelleen tiivistämään palkansaajakeskusjärjestöjen yhteistyötä kansainvälisessä edunvalvonnessa.

Lähialueiden maissa ay-liikkeellä ei ole paljoakaan kokemusta työntekijöiden etujen puolustamisesta markkinatalouden oloissa, ja siellä järjestäytyminen on vaikeaa ja ay-järjestöjen talous heikkoa. Ay-liikkeen vahvistaminen on tärkeä edellytys työmarkkinoiden vakaudelle ja Itämeren talousalueen menestykselle. Siksi lähivuosien kansainvälisen toiminnan painopiste on edistää yhteistyötä ja ammattiyhdistystoimintaa Virossa, Latviassa ja Liettuassa sekä Puolassa ja Luoteis-Venäjällä. SAK osallistuu myös aktiivisesti pohjoisten alueiden ay-neuvoston työhön – tämä onkin yksi EAY:n virallisista rajat ylittävän yhteistyön foorumeista.

2.9 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN KANSAINVÄLISEN

EDUNVALVONNAN LINJAUKSET

KESKINÄINEN RIIPPUVUUS KASVAA

Gloobaalien markkinavoimien vastapainoksi tarvitaan ylikansallisia demokraattisia ohjausmekanismeja.

Ammattiyhdistysliikkeen kansainvälistä verkostoitumista ja yhteistyötä muun kansalaisyhteiskunnan kanssa on vahvistettava sekä kotimaassa että kansainvälisesti.

Euroopan unionia ja muita alueellisia toimijoita sekä YK-järjestelmää on muutettava ja kehitettävä niin, että ne kykenevät vastaamaan nykyistä paremmin globalisaation haasteeseen.

Maailman Pankin, Kansainvälisen Valuuttarahaston ja Maailman Kauppajärjestön on otettava huomioon työntekijöiden taloudelliset ja sosiaaliset perusoikeudet, ja niiden on toimittava nykyistä avoimemmin ja demokraattisesti.

KÖYHYYS EDELLEEN SUURIN ONGELMA

Maailemankaupalle on luotava reilit pelisäännöt, ja monikansalliset yhtiöt on velvoittava noudattamaan niitä.

Köyhimpien maiden lainat on annettava anteeksi, ja Suomen kehitysyhteistyömäärärahoja on pikaisesti lisättävä ja niitä on suunnattava enististä enemmän köyhimpien maiden hyväksi.

Ihmiskauppaa, pakkotyötä sekä lasten ja naisten hyväksikäyttöä on es-tettävä tehokkaalla kansainvälisellä yhteistyöllä mm. ILO:n toimesta.

SASKia on kehitettävä koko ammattiyhdistysliikkeen yhteiseksi solidaarisuusjärjestöksi.

KASVINHUONEILMIÖ PYSÄYTETTÄVÄ

Myös ammattiyhdistysliikkeen on annettava panoksensa kansainvälis-ten ympäristösopimusten toimeenpanoon ja globaalin ympäristönsuoje-lun tehostamiseen.

KRIISIN ENNALTAEHKÄISY JA HALLINTA TÄRKEÄÄ

YK:n ja EU:n kykyä ehkäistä kriisejä jo ennalta on lisättävä, jotta konflik-tien puhkeaminen sodiksi voitaisiin välttää.

Siviilikriisinhallintaan ja kansalaisyhteiskuntien vahvistamiseen konfliktialueilla on luotava paremmat edellytykset. Ay-liikkeellä on tärkeä rooli talouksien jälleenrakentamisessa, demokratian vakiinnuttamisessa ja kansainvälisten avustusohjelmien toimeenpanossa.

TYÖELÄMÄN PERUSOIKEUDET MAAILEMANKAUPAN PELISÄÄNTÖIHIN

Maaileman ammattiyhdistysliikkeelle on avattava suora vaikutuskanava WTO:n ja Maailemanpankkiryhmän toimintaan.

ILO:n toimintaa työelämän perusoikeuksien puolesta on kaikin puolin tuettava ja tehostettava.

Oikeudenmukaisuuden ja reilun kaupan periaatteet (sosiaaliklausuuli) on sisällytettävä maailmankaupan ja WTO:n pelisääntöihin.

YRITYKSILLE YHTEISKUNTAVASTUU

Osana kansainvälistä, eurooppalaista ja pohjoismaista ammattiyhdistysliikettä SAK:n on vaikutettava siihen, että suomalaiset suuryritykset ja rahoituslaitokset kaikessa toiminnassaan ottavat huomioon OECD:n suosituksen käyttäytymissäännöistä ja toimivat eettisesti sekä yhteiskunnallisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla.

Suomen hallituksen on toimittava aktiivisemmin työelämän perusoikeuksien ja sosiaalisen ulottuvuuden vahvistamiseksi kaikissa kauppaneuvotteluissa ja virallisten vierailujen yhteydessä. Hallituksen tulee varmistaa, että OECD:n käyttäytymissäännöstöä noudatetaan paitsi valtionyhtiöissä ja valtion osakkuusyrityksissä myös julkisissa hankinnoissa, vientitakuissa ja vientiluotoissa sekä kehitysavussa. Vientitakuulakiin on otettava mukaan sosiaalisen vastuun periaate.

SAK vaatii eettisesti kestävää sijoituspolitiikkaa kaikilta eläkeyhtiöiltä ja niiltä rahastoilta, joissa on yöntekijöiden varoja.

SOSIAALISTA JA POLIITTISTA UNIONIA VAHVISTETTAVA

Euroopan unionin sosiaalista ulottuvuutta on vahvistettava, ja unionin poliittista toimintakykyä on lisättävä päätöksentekoa tehostamalla.

Unionin pitää toimia avoimesti ja demokraattisesti ja keskittyä toiminnassaan kansalaisten kannalta olennaisiin asioihin, kuten työllisyyden edistämiseen, rikollisuuden torjuntaan ja ympäristön suojeluun.

EU:n perusoikeuskirjasta tulee tehdä juridisesti sitova, unionin päätöksentekoa pitää yksinkertaistaa sekä unionin ja jäsenvaltioiden välisiä toimintavaltuuksia on selkiytettävä.

Eurooppalaista työmarkkinaosapuolten neuvottelu- ja keskusteluyhteyttä on kehitettävä edelleen olennaisena osana eurooppalaista yhteiskuntamallia.

ITÄLAAJENTUMISESSA TARVITAAN SIIRTYMÄAIKOJA

SAK tukee EU:n itälaajentumista, koska sen avulla edistetään vakautta ja hyvinvointia koko Euroopassa.

Sekä unionin että kansainvälisen ja Suomen ay-liikkeen on tuettava hakijamaiden sopimus- ja työmarkkinajärjestelmien kehittymistä kohti eurooppalaista käytäntöä.

Jotta laajentuminen toteutetaan hallitusti myös työmarkkinoilla, tarvitaan joustavia siirtymäaikoja työvoiman ja eräiden palveluiden vapaaseen liikkuvuuteen, kuten työvoiman vuokraukseen.

Ulkomaalaisten työehtojen valvontaa on Suomessa parannettava, ja ay-liikkeelle on annettava viranomaisten ohella lisää valtuuksia valvonnan toteuttamiseen.

SAK:n ja sen jäsenliittojen on varauduttava ulkomaalaisten työntekijöiden edunvalvontaan ja jäsenhankintaan. Työpaikoilla on edistettävä yhdessä työnantajien kanssa suvaitsevaisuutta ennakkoluulojen ja rasismien kitkemiseksi.

KANSAINVÄLISEN AY-YHTEISTYÖN MERKITYS KASVAA

SAK toimii vastakin PAY:n, EAY:n ja VAKL:n aktiivisena jäsenenä sekä ILO:n työntekijäryhmässä.

Palkansaajakeskusjärjestöjen yhteistyötä kansainvälisissä asioissa on tiivistettävä, ja mm. KEY:n toimintaedellytyksiä on vahvistettava.

SAK pyrkii vahvistamaan ay-liikettä erityisesti Suomen lähialueilla Itämeren talousalueen vakaiden työmarkkinoiden edistämiseksi. Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisten alueiden eurooppalaisen ay-neuvoston työlle on annettava täysi tuki. SAK:n on selvitettävä, missä määrin alueneuvostopohjalla voidaan ratkoa työmarkkinaongelmia Suomen ja Viron kesken.

3 VAHVA TALOUSKASVU HYVINVOINNIN PERUSTA

3.1 TALOUS- JA TULOPOLITIIKAN SUUNTA ON OLLUT OIKEA

Teollisuustuotannon ja viennin siivittämänä Suomen kansantalous on kasvanut poikkeuksellisen myönteisesti. Syvän laman jäljiltä työttömyys on silti edelleen suurta ja alueelliset erot tuntuja, mutta muutoin talouden tunnusluvut ovat kauttaaltaan positiivisia. Vahvasta kasvusta huolimatta inflaatio on pysynyt alhaisena öljyn ja heikon euron aiheuttamaa vuoden 2000 nousupiikkiä lukuun ottamatta.

Työn tuottavuus ja kokonaistuotanto ovat kasvaneet useina vuosina kilpailijamaita enemmän. Ensimmäisen kerran sitten 1930-luvun Suomessa on enemmän ulkomailta saatavia kuin sinne on velkaa. Kauppataase on runsaasti ylijäämäinen. Ylijäämä ja ulkomaiset sijoitukset suomalaisyritysten osakkeisiin ovat viime vuosina tuoneet kansantalouteen satoja miljardeja uutta rahaa, ja se näkyy myös rajusti kasvaneina pääoma- ja optiotuloina.

Vuonna 2001 kokonaistuotanto ylittää 800 miljardia markkaa. Maan kokonaisarallisuus arvioidaan noin 2 800 miljardiksi markaksi, ja keskimääräiset vuositulot henkeä kohti lähestyvät 150 000:ta markkaa. Tulonlisäykset eivät kuitenkaan jakaudu tasaisesti, sillä pääoma- ja optiotulojen seurauksena eniten ansaitsevan kymmenyksen osuus kansantulon kasta on lisääntynyt muita selvästi enemmän. Pitkäaikaistyöttömyys ja siihen liittyvä syrjäytyminen ja köyhyys sekä alueellinen eriarvoisuus ovat ongelmia, joihin on tartuttava entistä ponnekkaammin.

Laman alkaessa 1990-luvun alussa teollisuustuotannon ja viennin osuus kansantuotteesta oli pudonnut viidesosaan. 2000-luvulle tultaessa viennin osuus on jo yli 40 % ja myös teollisuustuotannon osuus on merkittävästi noussut. Avautuneilla maailmanmarkkinoilla Suomi on menestynyt erittäin hyvin, ja ratkaisevan panoksen tähän on antanut sähkötekninen ja elektroniikkateollisuus. Hyvä koulutus- ja osaamis pohja sekä panostukset tutkimukseen ja tuotekehitykseen ovat kantaneet hedelmää, josta on hyötynyt koko yhteiskunta.

Infomaatio- ja telekommunikaatiosektorin ohella muutkin teollisuuden alat, kuten metsä- ja kemianteollisuus sekä perinteinen metalliteollisuus ovat myös kansainvälistyneet ja menestyneet hyvin. Rakentamisessa ja

palveluelinkeinoissa on syntynyt merkittävä määrä uusia työpaikkoja. Suomen kansantalous on monipuolistunut, eikä se ole enää niin riippuvainen vain yhden toimialan pärjäämisestä. Maamme on suoritus- ja kilpailukykyisempi sekä vauraampi kuin koskaan aikaisemmin. Osamiseen perustuvassa uudessa taloudessa Suomi on noussut maailman eturivin valtioiden joukkoon.

Tulopoliittiset kokonaisratkaisut, Lipposen hallitusten talouspolitiikka sekä oikeat integraatioratkaisut olivat ne ratkaisevat edellytykset, joilla lamasta nouduttiin ja kansantalous nostettiin vahvalle kasvu-uralle. Tärkein saavutus oli, että vuosina 1995–2000 syntyi 263 000 uutta työpaikkaa. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen rooli talouden ylösrakentamisessa on ollut keskeinen – ja eräiltä osin jopa ratkaiseva.

3.2 TÄRKEINTÄ VARMISTAA RIPEÄ TALOUSKASVU JA TORJUA KÖYHYTTÄ

Lähivuosien talous- ja koko yhteiskuntapolitiikan tärkein tavoite on varmistaa vahvan talouskasvun jatkuminen, jotta suotuisa työllisyys- ja hyvinvointikehitys voisi jatkua. On pyrittävä tietoisesti nopeaan, vähintään 3,5 %:n vuosittaiseen talouskasvuun, ja inflaation pitäminen kurissa on kaikkien osapuolten vastuulla. Yhteisen rahan ja rahapolitiikan oloissa tulopoliittikka on aikaisempaa tärkeämpi kansallinen väline, jolla voidaan ohjata talouskehitystä ja hillitä inflaatiota. Euron käyttöönotto ei saa merkitä hintojen nousua.

Kansantalouden reaalin kilpailukyky ja tuottavuuskehitys on pidettävä korkealla tasolla, ja siksi on panostettava vielä enemmän tutkimukseen ja tuotekehittelyyn sekä henkilöstön laaja-alaiseen osaamiseen ja ammattipätevyyteen. Talouspolitiikassa on varauduttava myös ulkoisista syistä johtuvaan kasvun hidastumiseen ja taantumaan.

Yrittämisen ja riskinoton kannustaminen on perusteltua täystyöllisyyden saavuttamiseksi. EU-maihin verrattuna varsinkin työllistävien pien- ja keskisuurten yritysten sekä perheyriyten määrä on Suomessa selvästi alle keskiarvon. Myös akateemisesti koulutettujen halukkuus ryhtyä yrittäjiksi on liian vähäinen. Yrittäjyyden edistäminen edellyttää sopimustoiminnan kunnioittamista ja yritysten yhteiskunnallista vastuuta.

Veropolitiikalla on edelleenkin oikaistava tulonjaon vääristymiä. Hyvinvointipalvelujen ja tulonsiirtojen avulla on määritetäisesti torjuttava köyhyyttä ja syrjäytymistä, ja talouden kohentumisen synnyttämää pelivaraa on suunnattava köyhyiden torjuntaan aikaisem-

paa enemmän. Lähtökohtana tulee olla se, että työ on parasta sosiaaliturvaa ja toimivin lääke köyhyyteen.

Muun euroalueen talouskehityksellä Yhdysvaltojen talouden ohella on vaikutusta siihen, millaisena Suomen talouskasvu jatkuu. On tärkeää, että Euroopan Keskuspankin rahapolitiikka hintavakauden lisäksi tukee kasvua. Liian korkeilla koroilla ei saa vaarantaa suotuisaa työllisyyskehitystä.

Euro-12-maiden talouspoliittista yhteistyötä ja koordinaatiota on tiivistettävä. Yhteisvaluutan arvo ja talouskasvu koko alueella tulee pyrkiä pitämään mahdollisimman vakaana. Siksi euromaiden on korkeasuhdanteen vallitessa vähennettävä julkisen talouden alijäämiään ja parannettava muutoinkin talouksiensa kestävyyttä.

3.3 PUOLET JULKISEN TALOUDEN YLIJÄÄMÄSTÄ VELANMAKSUUN

Hyvän talouskehityksen ansiosta Suomen julkiseen talouteen on syntynyt rakenteellinen yli viiden prosentin ylijäämä. Vaikka valtiontalous vuonna 2000 oli 26 miljardia ylijäämäinen, lamavelkaa on jäljellä edelleen yli 370 miljardia markkaa eli noin 45 % kansantulosta. Myös hyvinvointipalvelujen kannalta tärkeä kuntatalous on vahvistunut mutta ei koko maassa.

Julkinen talous on vahvan kasvun oloissa pidettäväkin ylijäämäisenä, jotta voitaisiin varautua väestön ikääntymisestä aiheutuviin menopaineisiin. Ne alkavat kasvaa viimeistään vuonna 2010. Varautuminen suhdanteentaantumaa puoltaa myös puskureiden keräämistä hyvinä aikoina.

Lähivuosien ja erityisesti vuoden 2003 hallitusohjelmaa koskeva suuri kysymys on se, kuinka suuri osa ylijäämästä käytetään vuosittain velan lyhentämiseen ja kuinka suuri osa suunnataan verotuksen keventämiseen, palvelujen ja etuuksien kehittämiseen tai tulevaisuusinvestointeihin. Kyseessä on aito valintatilanne, johon puolueiden, äänestäjien ja myös ay-liikkeen on otettava kantaa.

Vahvan talouskasvun oloissa on perusteltua noudattaa varsin tiukkaa finanssipolitiikkaa eli lyhentää velkaa, koota rahastoja ja pidättäytyä suurista menonlisäyksistä. Vähintään puolet tulevien vuosien budjettilyijäämästä on käytettävä valtionvelan lyhennyksiin, mikä pienentää myös korkomenoja pysyvästi. Valtion omaisuuden mahdollisia myyntituloja on velan lyhentämisen lisäksi osoitettava myös

tulevaisuusinvestointeihin. Mikäli talouskasvu kuitenkin hidastuu, on valtionvelan lyhentämisen aikataulua pidennettävä. Samoin on pidettävä huolta siitä, että veronkevennykset ajoitetaan suhdannepoliittisesti oikein ja että ylläpidetään julkisen sektorin riittävä rahoituspohja myös pitkällä aikavälillä.

Työn verotuksen keventämistä on jatkettava maltillisesti kuitenkin vaarantamatta hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperustaa. Verokevennysten lisäksi ylijäämää tulee käyttää investointiluontoisiin panostuksiin infrastruktuurin ja osaamisen kehittämiseen sekä julkisten palveluiden parantamiseen ja aktiivisiin työvoima- ja sosiaalipolitiikan keinoihin. Myös sosiaaliturvaa on kehitettävä mutta samalla on huolehdittava siitä, ettei synnytetä uusia tulo- tai kannustinloukkuja. Satunnaisilla tuotoilla ei ole syytä rahoittaa pysyviä menoeriä.

3.4 VEROTUKSELLA TASATTAVA TULOEROJA

Veroaste alenee vuonna 2001 noin 45 %:iin, mutta silti Suomen veroaste ylittää EU:n keskiarvon noin viidellä prosenttiyksiköllä. Vertailuja vaikeuttaa kuitenkin maiden erilaiset tavat tukea kansalaisia tai yrityksiä. Jos tukea annetaan verovähennyksinä, veroaste alenee. Tulonsiirtoina annettu tuki – kuten Suomessa tehdään – taas nostaa veroastetta. Siksi kansalaisten taloudellisessa asemassa ei eri maissa ole välttämättä suuria eroja, vaikka veroasteet poikkeavatkin.

Korkean verotuksen vastineeksi kansalaiset saavat kattavat hyvinvointipalvelut ja kohtuullisen sosiaaliturvan. SAK varoittaa ideologisista syistä tapahtuvista kokeiluista hyvinvointiyhteiskunnan kustannuksella ja torjuu vaatimukset veroasteen roimasta laskusta. Sen sijaan verotuksen rakennemuutosta on jatkettava siten, että siirretään painopistettä edelleen pääomatulojen, kiinteistöverotuksen ja ympäristöverojen suuntaan ottaen huomioon kuitenkin kansainvälinen kehitys ja kilpailuolosuhteet.

Väestön ikääntyminen edellyttää rahastointiasteen nostamista sekä yksityisen että julkisen sektorin työeläkejärjestelmissä, ja se taas luo paineita työeläkemaksujen korottamiseen. Työeläkemaksujen nousupainetta voidaan kompensoida palkansaajille lieventämällä ansiotulojen verotusta.

Verotuksen kevennysvara on jatkossakin työllisyys- ja oikeudenmukaisuussyistä suunnattava nimenomaan työn verotuksen keventämiseen, ja tärkeintä on keventää pieni- ja keskituloisten palkansaajien ansiotulojen verotusta. Tämä voidaan toteuttaa taulukkotarkistusten kohdentamisen lisäksi niin, että poistetaan työmatkakulujen omavastuuosuus, nostetaan tulonhankkimisvähennystä ja kasvatetaan kunnallisve-

rotuksen ansiotulovähennystä. Inflaatiotarkistukset on tehtävä vuosittain täysimääräisenä, ja kunnille on kompensoitava mahdolliset verotulojen menetykset.

Pääoma-, ympäristö- ja arvonlisäverotuksen vähimmäistasot on pyrittävä määrittelemään EU-tasolla keinottelun ja kilpailun vääristymien estämiseksi. Euroon siirtyminen lisää kilpailua mm. korkotulojen verotuksessa. Sähköinen kaupankäynti ja palveluiden vapaa liikkuvuus voivat johtaa haitalliseen verokilpailuun eri jäsenmaiden välillä, mikä voi rapauttaa hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperustaa. EU:n itälaajentuminen korostaa verokilpailuun ja keinotteluun liittyviä riskejä.

Unionin päätöksenteko veropolitiikassa edellyttää yksimielisyyttä, ja siksi vähimmäistasoista päättäminen etenee kovin hitaasti. Siirtyminen enemmistöpäätöksiin lisäisi mahdollisuuksia edetä verotuksen vähimmäistasojen asettamisessa. Unionin sisällä ei tule sallia veroparatiiseja, joiden kautta yksityiset ja yritykset harjoittavat veronkiertoa. Suomen tulee toimia aktiivisesti EU:ssa ja kansainvälisissä järjestöissä, kuten OECD:ssä haitallisen verokilpailun estämiseksi.

Pääomatulojen osuus kansantulosta on kasvanut palkkatulojen kustannuksella. Seuraavassa hallitusohjelmassa tulee jatkaa toimia pääoma- ja ansiotulojen verotuskohtelun saattamiseksi yhdenvertaiseksi. Yhteisöveroprosentti on Suomessa 29, kun se OECD-maissa on keskimäärin 32,98 prosenttia. Keskiwertopalkansaajan ansiotuloprosentti on noin 33. Osinkotulojen verottomuus on arvioitava uudelleen, kuten mm. Norjassa on tehty. Kun puolitetaan kotimaisten osinkojen yhtiöveron hyvitys ja nostetaan yhtiöveroprosenttia, luodaan liikkumavaraa pieni- ja keskipalkkaisten ansiotulojen verotuksen alentamiseen.

Palkkasumman perusteella kannettavat työnantaja- ja työtekijämaksut ovat tärkeä osa sosiaaliturvan ja eläkkeiden rahoitusta. Julkisen sektorin kilpailuasemaa palvelutuotannossa ei saa heikentää yksityissektoria korkeammilla työnantajamaksuilla.

Kun palvelujen alennettu arvonlisäkokeilu päättyy vuonna 2002, EU:n komissio ottanee uudelleen käsittelyyn alennettujen arvonlisäverokantojen luettelon. Tässä yhteydessä Suomen tulee esittää, että tarjoilutoiminnan ja henkilöstöruokalatoiminnan arvonlisäverokanta alennetaan samaksi kuin on elintarvikkeiden arvonlisäverokanta eli 17 prosenttiin. Laajempaa arvonlisäverokannan alentamista vaikeuttaa se, että alkoholijuomaveron ja autoveron todennäköinen aleneminen pienentää viimeistään vuonna 2004 välillisen verotuksen tuotto-odotuksia useilla miljardeilla markoilla. Mikäli välillisen verotuksen alentamisvara myöhemmin kuitenkin syntyy, tulee se suunnata elintarvikkeiden muita EU-maita korkeamman arvonlisäverokannan alentamiseen.

Kunnallisveron ja yhteisöveron tuoton merkitys hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperustan turvaamisessa on kasvanut tuntuvasti. Kuntien ja valtion välistä rahaliikennettä ja tasausjärjestelmää on muutettava niin, että kuntien tulot eivät vaihtelee voimakkaasti vuosittain. Köyhimpien kuntien erityisavustuksia on jatkettava. Kiinteistöveroitus on ulotettava maaja metsätalousmaahan, ja puukaupan sujuvuuden edistämiseksi maksettu kiinteistöveron on oltava vähennyskelpoinen puun myyntituloista.

3.5 TYÖLLISYYSASTEEN NOSTO TAVOITTEENA

Suomessa asuu noin 5,2 miljoonaa asukasta, ja väestömäärä on lievässä kasvussa eliniän pitenemisen ja muuttovoiton ansiosta. Syntyvyys on vähentynyt, ja ensi vuosikymmeneltä lähtien maassa lisääntyy vain eläkeläisten määrä, elleivät väestötekijät muutu aivan yllättävästi. Tällä vuosikymmenellä työelämästä poistuu 700 000–800 000 työntekijää eikä heidän tilalleen tule nuoremmista ikäluokista vastaavaa määrää.

Eläkkeelle siirrytään keskimäärin jo 59 vuoden iässä, ja vain joka kymmenes on vielä mukana työelämässä 64 vuoden ikäisenä. Koulutusaikojen pidentymisen ja nuorisotyöttömyyden takia työelämään siirrytään myös aikaisempaa myöhemmin. Ennen pitkää ajaudutaan kestävämpään tilanteeseen, mikäli työelämään tullaan yhä myöhemmin ja sieltä poistutaan yhä varhemmin. Huoltosuhteen on arvioitu kääntyvän huonompaan suuntaan jo vuoden 2005 jälkeen. Silloin edessä olisi talouskasvun hiipuminen työvoimapulaan ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusongelmien nopea kärjistyminen.

Engelman ratkaisussa on keskeisintä työn tuottavuuden ja työllisyysasteen parantaminen. Vuonna 1989 Suomen työikäisestä väestöstä 75 % kävi töissä. Laman aikana työttömyys kasvoi rajusti ja työllisyysaste romahti 60 %:iin. Nyt noin 2,35 miljoonaa suomalaista on töissä, mikä merkitsee jo 67 %:n työllisyysastetta. Esimerkiksi vuonna 1999 syntyi nettomääräisesti 74 000 uutta työpaikkaa, ja vuonna 2001 arvioidaan syntyvän 45 000–50 000 uutta työpaikkaa. Tavoitteena tulee olla, että viimeistään vuonna 2005 Suomessa on jo 2,5 miljoonaa työssäkäyvää, mikä merkitsee noin 72 %:n työllisyysastetta.

Kotimaista työvoimareserviä on vielä paljon käytettävissä, sillä työttömiä ja piilotyöttömiä on runsaasti. Työministeriön rekisterissä on noin 300 000 työnhakijaa, ja Tilastokeskuksen työvoimatutkimusten mukaan, jossa työttömäksi hyväksytään vain aktiivisesti työtä hakevat, työttömiä on edelleen yli 200 000 henkeä.

Rakenteellisen työttömyyden voittaminen on yhä vaativampi tehtävä, sillä erityisesti ikääntyneiden, ruumiillista työtä tehneiden pitkäaikaistyöttömien kuntouttaminen ja palauttaminen työelämään vaatii erityistoimenpiteitä. Siksi aktiivisen työvoima- ja sosiaalipolitiikan toimenpiteisiin on turvattava vuosittain riittävät määrärahat.

Potentiaalisia työllisiä on peräti 2,8 miljoonaa. Vaikka Suomenkin työmarkkinoille tulee lähivuosina lisää ulkomaalaisia työntekijöitä ja asian tuntijoita, työvoimatarpeen tyydyttämisessä etusijalla ovat kotimaiset ratkaisut, työttömien työllistäminen ja työllisyysasteen parantaminen.

Suomalaisen työelämän kehittämisen tulee jatkua täysimääräisesti. Uhkaavaa työvoimapulaa voidaan torjua siten, että kohennetaan työoloja, parannetaan ikääntyvien asemaa työelämässä, vähennetään työuupumusta ja kiinnitetään erityistä huomiota nyt työttömänä olevien ammatilliseen koulutukseen ja osaamiseen sekä työn tuottavuuteen.

Työllisyysasteen parantaminen edellyttää, että vahva talouskasvu jatkuu. Samalla on panostettava aktiiviseen työvoima- ja sosiaalipolitiikkaan, kuten kuntouttavaan työtoimintaan, jotta myös vaikeimmin työllistettävien pitkäaikaistyöttömien työmarkkinakelpoisuutta saadaan palautettua. Keskimääräistä eläkkeellesiirtymisikää on saatava myöhentymään kahdella tai kolmella vuodella. Työkykyä ylläpitävää toimintaa ja työelämää kehittämällä on tehtävä mahdolliseksi se, että kansalaiset siirtyvät eläkkeelle yhä useammin normaalissa eläkeiässä.

Työvoimapulaa torjutaan lisäämällä ammatillista lisäkoulutusta ja parantamalla ammattipätevyyttä siten kuin vuosia 2001–2002 koskevan tulopoliittisen sopimuksen yhteydessä on sovittu. Näin myös autetaan työttömänä olevia uuden työuran alkuun. Työvoiman liikkuvuutta voidaan edistää ja työvoimakapeikkojen syntyä estää lisäämällä kohtuuhintaista asuntotuotantoa kasvukeskuksissa.

3.6 VALTIOLLA JA KUNNILLA VAHVA ROOLI

ELINKEINPOLITIIKASSA

Euroopan unionin tavoitteena on tehdä Euroopasta maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin osaamiselle rakentuva talous, joka kykenee ylläpitämään kestävää talouskasvua, luomaan uusia ja entistä parempia työpaikkoja ja lisäämään sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Suomen on oltava tämän kehityksen kärki- ja esimerkkimaa.

Uusia työpaikkoja luovat ensisijaisesti pienet ja keskusuurat elinvoimaiset yritykset sekä uudessa sähköisessä taloudessa että perinteisimmillä talouden sektoreilla, erityisesti palvelualoilla. ”Uusi” internetiin perustuva talous ja ”vanha” talous eivät ole toistensa vastakohtia vaan täydentävät toisiaan ja lomittuvat toisiinsa. Digitaalinen lukutaito eli kyky käyttää nykyaikaista tietotekniikkaa on yhä yleistävämpi vaatimus kaikkialla työelämässä. Siksi koko väestön osaamistason parantaminen on tietoon perustuvan yhteiskunnan ensimmäinen ja ehdoton menestymisen edellytys. Tiedon valtaväylien on oltava jokaisen ulottuvilla.

Julkinen valta, valtio ja kunnat ovat ratkaisevassa asemassa silloin, kun luodaan edellytyksiä yritysten ja koko elinkeinoelämän toiminnalle. Ne ovat myös itse merkittäviä työllistäjiä. Kun muutetaan määräaikaisten työsuhteiden pysyviksi ja osa-aikaisia työsuhteita kokoaikaisiksi, voidaan paitsi parantaa julkisten palvelujen laatua myös edistää työllisyyttä. Tähän vertulojen kasvu antaa taloudelliset mahdollisuudet.

Hyvät julkiset elinkeino-, hallinto-, sosiaali- ja kulttuuripalvelut sekä korkeatasoinen koulu- ja opetusjärjestelmä, kaikin puolin toimiva infrastruktuuri sekä turvallinen ja puhdas ympäristö ovat edellytys, jota ilman nykyaikainen yritystoiminta ei voi menestyä eikä sijoittua paikkakunnalle. Siksi avaintekijä yhteiskunnan kestäväan menestykseen on sen eri toimijoiden keskinäinen kumppanuus ja yhteistyö. Työmarkkinaosapuolten, julkisen vallan ja elinkeinoelämän yhdessä muodostama sosiaalinen pääoma on se voimavara, jonka varaan parempi tulevaisuus voidaan rakentaa.

Liikenneverkko ei Suomessa vielä kaikilta osin vastaa nykyaikaisen yhteiskunnan vaatimustasoa, sillä sujuvat ja turvalliset liikenneväylät sekä toimiva joukkoliikenne ovat ehdoton edellytys talouden ja työllisyyden suotuisalle kehitykselle. Koska normaali budjettirahoitus ei riitä tarvittaviin investointeihin, osa ylijäämästä ja myyntituotoista on käytettävä liikenneväylien kunnostamiseen kertaluontoisina tulevaisuusinvestointeina. Myös muita epätavanomaisia rahoituskeinoja on harkittava kiireellisimpien hankkeiden toteuttamiseksi. Näitä ovat ennen muuta E-18-tiehanke ja Kerava–Lahti-oikorata.

Yhteiskunnan on omistajana otettava valtionyhtiössä ja valtion osakkuusyhtiössä vastuuta paitsi yhtiöiden liiketaloudellisesta tuloksesta myös työllisyyden turvaamisesta erityisesti muutostilanteissa. Tämä edellyttää sitä, että osakkeenomistaja korostaa lyhytnäköisen arvonnousun (ns. share holder value -omistajapolitiikan) sijasta valtion toimintaa vastuullisena ja pitkäjänteisenä omistajana (ns. stake holder -omistajapolitiikka). Samoja yritysten yhteiskuntavastuita korostavia periaatteita on edistettävä myös yksityisissä yrityksissä.

Keskeisissä teollisuus- ja energiayhtiöissä valtion on säilytettävä merkittävä strateginen omistusosuus ja varmistettava siten tutkimuksen ja tuotekehittelyn, pääkonttorin sekä tuotannon pääosan pysyminen Suomessa. SAK torjuu ideologisiin syihin perustuvan valtion omaisuuden myynnin. Omistusjärjestelyt voivat tulla kyseeseen vain, jos niiden tarkoituksena on kehittää yhtiöiden liiketoimintaa ja investoida Suomessa. Valtion omistajapolitiikan ohjaus tulee keskittää yhteen ministeriöön. Eniten omistajapolitiikan osaamista on kauppa- ja teollisuusministeriössä.

Sitra, Tekes, Finnvera, Vientiluotto ja Suomen Teollisuussijoitus sekä Finpro ovat tärkeitä välineitä, joilla valtiolta voi ottaa ja jakaa riskiä edistämällä tutkimus- ja tuotekehitystä, vientiä, uusteollistamista sekä riski- ja pääomasijoitustoimintaa. Näiden yhtiöiden ja yhteisöjen toimintaedellytyksiä ja pääomia on laajennettava vastaamaan talouden kasvumahdollisuuksia. Valtion aktiivisella elinkeinopolitiikalla on tähdittävä uusien työpaikkojen luomiseen koko kansantaloudessa mutta erityisesti pahimmilla työttömyysalueilla.

Harmaan talouden torjunta ja tasapuolisten kilpailuolosuhteiden luominen on valtiotodentien vastuulla. Lainsäädäntöä, valvontaa ja eettisiä normeja kehittämällä on estettävä sisäpiiriaseman väärinkäyttö ja kuluttajille epäedullinen monopolisoitumiskehitys. Reilujen pelisääntöjen noudattamista ja avoimuutta on korostettava myös Euroopan unionissa.

Suomi sijoittaa Ruotsin ja Japanin jälkeen eniten tutkimus- ja tuotekehittelyyn. Osuus on noin 3,1 % kansantulosta, ja pääosa rahoituksesta tulee yksityisiltä yrityksiltä. Osuutta on edelleen lisättävä niin, että panostus on vähintään 3,5 % kansantulosta. Tämä edellyttää myös valtiotodentien lisäpanostuksia yliopistojen perus- ja jatkotutkimukseen sekä Tekesin hankkeisiin.

3.7 TASAPAINOISEMPAAN ALUEKEHITYKSEEN

Pääkaupunkiseudun, Oulun, Tampereen, Turku-Salo-alueen ja Jyväskylän seutukunnat ovat maamme viisi kasvukeskusta. Hallituksen aluepolitiittisena tavoitteena on muodostaa maahan näiden lisäksi 30–35 muuta aluekeskusta, joiden kehittymistä tuetaan osaamiskeskusohjelmalla ja työvoima- ja elinkeinokeskusten kautta. Itä- ja Pohjois-Suomi ovat vuoteen 2006 saakka EU:n erityistutkialueita, jotka saavat huomattavia lisävoimavaroja alueen elinkeinojen kehittämiseen. SAK tukee aluekeskusten kehittämistä ja edellyttää, että strategian toteuttamisessa kumppaneina ovat myös työmarkkinajärjestöt.

Alueiden kehittämisessä avainasemassa on paitsi parantaa osaamisen tasoa myös hyödyntää aina paikallisia voimavaroja ja mahdollisuuksia. Se edellyttää alueellisilta toimijoilta oma-aloitteellisuutta ja hyvin harmittu ja sekä riittävän kokoisia kehittämishankkeita. Voimavarojen hajottaminen liian moneen pieneen hankkeeseen ei tuota toivottua tulosta. SAK:n aluekeskukset, maakuntaryhmät ja ammatilliset paikallisjärjestöt osallistuvat maakuntaliittojen ja työvoima- ja elinkeinokeskusten välityksellä EU:n rakennerahastojen ohjelmien suunnitteluun ja toteutukseen.

Kasvukeskusten vahvistuminen säteilee elinvoimaa myös ympäröivälle maaseudulle. Seutukuntien yhteistyötä lisäämällä ja vapaaehtoisin kuntaliitoksien on huolehdittava palveluiden tasosta ja riittävydestä myös niissä kunnissa, joissa asukasmäärä vähenee. Maa- ja metsätalous, loma-asutus ja vapaa-ajan asuntojen ympärivuotinen käyttö sekä matkailu ja etätyö tarjoavat menestymisen mahdollisuuksia ja työpaikkoja myös maaseudulla.

Tehostamalla aluepoliittisia toimia ja kannustamalla alueita omaehtoisin kehityshankkeisiin on päästävä nykyistä tasapainoisempaan aluekehitykseen. EU:n keinovalikoiman lisäksi käyttöön on otettava myös kotimaisia toimia. Uusi tietotekniikka mahdollistaa aikaisempaa paremmin toimintojen sijoittamisen myös pääkaupunkiseudun ulkopuolelle. Tämä mahdollisuus on asetettava aina etusijalle silloin, kun valtio tai muut julkisyhteisöt päättävät uusien toimintojensa sijoittamisesta. Yksityisellä puolella puhelinpalvelu- ja neuvontakeskukset ovat tästä yhtenä esimerkkinä.

Laajakaistaiset tiedonsiirtoverkot on ulotettava kaikkiin asutuskeskuksiin. Tämä on olennaista kansalaisten ja yritysten tasa-arvon sekä aluepolitiikan kannalta. Valtion on varmistettava, että tavoite toteutuu parhainta ja soveliainta teknologiaa hyödyntäen. Koulut, muut oppilaitokset, kirjastot ja virastot on yhdistettävä toisiinsa laajakaistaverkolla koko maassa, jolloin sama mahdollisuus avautuu myös yrityksille ja yksityishenkilöille. Nopean tiedonsiirron tuoma "etäisyyden kuolema" sähköiseen kaupankäyntiin yhdistyneenä on suuri mahdollisuus Suomen kaltaiselle syrjäiselle maalle ja sen maaseudulle.

3.8 ILMASTOSOPIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA ENERGIANSAAINTI TURVATTAVA

Kioton ilmastositopus edellyttää, että Suomi vähentää hiilidioksidin muut kasvihuonepäästönsä vuoden 1990 tasolle. Hallitus on hyväksynyt kansallisen ilmastot ohjelman tämän sopimuksen täyttämiseksi, ja se edellyttää toimenpiteitä lähes kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.

Energiansäästöissä ja uusiutuvien energialähteiden käytössä Suomi on edelläkävijä. Toimia tehostetaan edelleen hyväksyttyjen ohjelmien mukaisesti. Huomattavia vientimahdollisuuksia on jo myös yhdistetyssä lämmön- ja sähköntuotannossa sekä puun, biomassan ja tuulivoiman hyödyntämisessä kehitetyllä teknologialla. Korkean teknologian maana Suomi voikin paitsi ratkoa omia ympäristö- ja energiaongelmiaan myös auttaa muita maita parhaiden käytäntöjen omaksumisessa.

Suomen sähköntuotannon vahvuus on sen monipuolisuus, ja energiantuotanto onkin avainasemassa kasvihuonekaasujen rajoittamisessa. Vaikka sähkönkulutus energiatehokkuuden paranemisen ansiosta kasvaakin vähemmän kuin kansantulo, tarvitaan Suomeen uutta voimalaitostehoa vuoteen 2015 mennessä noin 4 500 megawattia. Pitkien etäisyyksien ja kylmän ilmaston takia energianhinta on pidettävä kohtuullisena, ja sen saanti on turvattava kaikissa oloissa tuotannon riittävällä omavaraisuusasteella.

Uuden ilmasto-ohjelman mukaan perussähkön tuotannossa valinta on tehtävä maakaasun ja sähkön lisätuonnin tai lisäydinvoiman rakentamisen välillä. Maakaasuvaihtoehtoon liittyy kivihiihivoimaloiden lakisääteinen alasajo, mutta se aiheuttaa korvausvelvoitteita yhteiskunnalle ja työpaikkojen menetyksiä. Ydinvoiman lisärakentamismallit yhdistettynä kivihiihivoimaloiden lakisääteeseen ja yhteiskunnalle aiheuttamiin menetyksiin on pidettävä kohtuullisena, ja sen saanti on turvattava kaikissa oloissa tuotannon riittävällä omavaraisuusasteella.

SAK:n hallitus on 12.3.2001 antanut lausunnon uuden ydinvoimalaitoksen rakentamisesta. Lausunnossa todetaan, että ilmastopolitiikan toteuttamiseksi, liiallisen energian tuontiriippuvuuden välttämiseksi sekä hinta- ja työllisyysnäkökulmista ydinvoiman lisärakentaminen on hyväksyttävää osana kokonaisvaltaista energiaratkaisua. Samalla tulee edistää energiansäästöä sekä kotimaisten uusiutuvien energialähteiden, ennen muuta puun ja biomassan hajautettua käyttöä.

Lausunnossa edellytetään, että myös ydinvoimaan kriittisesti suhtautuvat mielipiteet otetaan huomioon ja että ydinvoimaloiden turvallisuudesta sekä ydinjätteen käsittelystä ja loppusijoituksesta on huolehdittava tiukimpia turvallisuusvaatimuksia noudattaen sekä Suomessa että lähialueilla.

3.9 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN TALOUS- JA

YHTEISKUNTAPOLIITTISET LINJAUKSET

TÄRKEINTÄ VARMISTAA RIPEÄ TALOUSKASVU JA TORJUA KÖYHYTTÄ

Päätaavoitteena on edelleen jatkaa ripeää talouskasvua. Siten turvataan parhaiten suotuisa työllisyyskehitys ja palkansaajien hyvinvointi sekä julkisten palvelujen ja sosiaaliturvan kestävyys. Oikein ajoitetulla suhdannepolitiikalla on varauduttava myös taantumien mahdollisuuteen. Kansantaloutemme ja yritysten reaalinen, osaamiseen ja tuottavuuteen perustuva kilpailukyky on pidettävä vastakin korkealla tasolla. Vain siten taataan suomalaisen työn ja tuotteiden menestys avoimilla maailman markkinoilla.

Talouden kohentumisen synnyttämää pelivaraa on suunnattava köyhyyden torjuntaan aktiivisen työllisyys- ja sosiaalipolitiikan keinoin. Lähtökohtana toimenpiteissä tulee olla se, että työ on parasta sosiaaliturvaa ja toimivin lääke köyhyteen. Rakenteellisen työttömyyden voittamiseen on osoitettava riittävät työllistämisrahat.

Tulopolitiikan merkitys ja tarpeellisuus yhteisvaluutan oloissa pitää tunnustaa. Se on aikaisempaa tärkeämpi kansallinen väline, jolla voidaan ohjata talouskehitystä ja hillitä inflaatiota. Kolmikantainen sopimustyhteiskunta on edellytys talouspolitiikan onnistumiselle eri suhdannetilanteissa ja suomalaisen yhteiskunnan suuri vahvuus.

Koko euroalueen kilpailukyvyyn tulee vahvistua, ja myös Euroopan Keskuspankin rahapolitiikan tulee tukea kasvua ja työllisyyttä. Siksi euroalueen talouspoliittista koordinaatiota on tiivistettävä ja ay-liikkeen mahdollisuuksia vaikuttaa siihen lisättävä.

PUOLET JULKISEN TALOUDEN YLIJÄÄMÄSTÄ VELANMAKSUUN

Julkinen talous on pidettävä noususuhdanteessa selvästi ylijäämäisenä ja ylijäämästä pääosa tulee käyttää valtion velan maksuun. Tämä vähentää korkomenoja pysyvästi ja luo tarvittavaa kestäkykyä mahdollisen taantumien ja väestön ikääntymisestä johtuvien menopaineiden varalta.

Ylijäämää tulee käyttää myös uutta luoviin sekä osaamisperustaa ja tuotantorakennetta monipuolistaviin teollisuus-, tutkimus- ja tuotekehityshankkeisiin sekä infrastruktuuri-investointeihin, työn verotuksen keventämiseen ja julkisten palvelujen kehittämiseen.

VEROTUKSELLA TASATTAVA TULOEROJA

Työn verotuksen keventämistä on jatkettava, ja kevennysten painopisteen tulee olla pieni- ja keskituloisten ansiotulojen verotuksessa.

Pääoma- ja ansiotuloja tulee kohdella verotuksessa nykyistä tasavertaisemmin siten, että nostetaan yhtiöveroprosenttia ja kiristetään luovutusvoittojen sekä osinkojen verotusta.

Suomen tulee toimia aktiivisesti sekä EU:ssa että kansainvälisesti haitallisen verokilpailun ja ns. veroparatiisien estämiseksi, ja tässä on otettava huomioon mm. sähköisen kaupankäynnin ja EU:n itälaajentumisen tuomat paineet.

Työllisyyden edistämiseksi tarjoulutoiminta ja työpaikkaruokailu on otettava alennetun arvonlisäverokannan piiriin vuodesta 2003 alkaen.

Kuntien mahdollisuuksia kiinteistöjen verotukseen tulee lisätä, ja maa- ja metsätalousmaat pitää ottaa kiinteistöveron piiriin.

TYÖLLISYYSASTEEN NOSTO TAVOITTEENA

Riittävä työvoiman saatavuus tulee turvata ennen muuta työllisyysastetta parantamalla. Talouskasvun jatkuessa työllisyysaste voidaan nostaa aktiivisilla toimilla 70 %:iin ja ylikin. Erityistoimia on kohdistettava ikääntyviin pitkäaikaistyöttömiin.

Työkyvyn säilymistä eläkeikään asti on edistettävä työyhteisöjä ja ammattitaitoa kehittämällä, jotta yhä useampi suomalainen siirtyisi eläkkeelle vasta normaalissa eläkeiässä ja kansakunnan ns. huoltosuhde säilyisi kestäväenä.

Työvoimakapeikkoja on torjuttava siten, että edistetään ammatillista lisäkoulutusta ja kohtuuhintaisten asuntojen tuotantoa kasvukeskuksissa. Tarvittavaa ulkomaista työvoimaa vanhojen EU-maiden ulkopuolelta voidaan ottaa maahan työlupakäytäntöä kehittämällä. Samalla on varmistettava, että ulkomaalaisia ei syrjitä myöskään työelämässä ja että heihin sovelletaan suomalaisia työehtoja.

VALTIOLLA JA KUNNILLA VAHTIVA ROOLI ELINKEINOPOLIITIKASSA

Suomen taloudellista potentiaalia on edelleen vahvistettava ja monipuolistettava, jotta suomalainen teollisuus ja palvelutuotanto me-

nestyvät sekä kansainvälisillä että kotimaan markkinoilla. Sillä tavoin turvataan parhaiten myös palkansaajien työllisyys ja hyvinvointi.

Julkisen vallan tulee luoda aktiivisesti edellytyksiä elinkeinojen menestykselle niin, että se vastaa hyvin toimivasta hallinnosta ja koulutusjärjestelmästä, laadukkaista julkisista palveluista sekä huolehtii siitä, että muu infrastruktuuri, kuten tietoliikenne, rauta- ja maantiet sekä muut liikenneväylät, ovat hyvässä kunnossa.

Valtiovallan pitää toimia vastuullisena ja aktiivisena omistajana sekä perinteisissä valtionyhtiöissä että niissä pörssiyhtiöissä, joissa valtiolla on merkittävä omistusosuus. Tavoitteena tulee olla tuotannon kehittäminen ja työpaikkojen turvaaminen Suomessa. Yksityistäminen ideologisista syistä on torjuttava, ja valtion omistajaohjausta on parannettava keskittämällä se yhteen ministeriöön.

Vientiä, uusteollistamista ja riskisijoittamista sekä yrittämistä on edistettävä myös valtiovallan toimin ja huolehdittava samalla siitä, että yritykset sitoutuvat noudattamaan yhteiskuntavastuun periaatteita kaikessa toiminnassaan.

Tutkimus- ja tuotekehittelypanoksia on lisättävä edelleen sekä yksityisellä että julkisella sektorilla. Näin varmistetaan, että Suomi on eturivin maa uuden tiedon ja teknologian soveltamisessa Euroopassa ja koko maailmassa. Kiireellisimmät liikenneväylähankkeet on toteutettava ajoissa ja tarvittaessa erityisrahoitusjärjestelyjen avulla.

TASAPAINOISEMPAAN ALUEKEHITYKSEEN

Nykyistä tasapainoisempaa aluekehitystä on edistettävä aluekeskusohjelmalla sekä kasvukeskuksia ja seutukuntayhteistyötä vahvistamalla sekä kotimaisia alueellisia erityistoimia tehostamalla. Aluepoliittisten erityisohjelmien ja toimien jatko on turvattava myös EU:n laajentumisen jälkeisellä budjettikaudella.

Nopeat, laajakaistaiset tiedonsiirtoverkot on ulotettava maan kaikkiin asutuskeskuksiin. Samoin on edistettävä uusien toimintojen ja työpaikkojen sijoittumista muualle kuin pääkaupunkiseudulle sekä hajasijoituksen että taloudellisten kannustimien avulla.

Kuntien valtionapujärjestelmällä on varmistettava seutukuntien taloudelliset mahdollisuudet lakisääteisten palvelujen järjestämiseen koko maassa.

ILMASTOSOPIMUKSEN TOTEUTTAMINEN JA ENERGIANSAANTI TURVATTAVA

Ilmaston lämpeneminen on vakava ongelma, ja siksi Suomen on osallistuttava noudatettava Kioton sopimusta, joka tähtää kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen. Sopimuksen noudattaminen edellyttää liikenteeseen, rakentamiseen, kotitalouksien käyttäytymiseen ja energiantuotantoon kohdistuvia toimenpiteitä, joilla päästöt rajoitetaan vuoden 1990 tasolle.

Energiansäästöä ja uusiutuvien polttoaineiden käyttöä on edistettävä vähintään hyväksytyjen kansallisten ohjelmien mukaisesti, mikä edellyttää julkista tukea ympäristöystävällisten teknologioiden kehittelyyn.

Energiapolitiikassa on tehtävä kokonaisratkaisu, jolla vastataan kasvavaan sähkön tarpeeseen ja taataan jatkossakin Suomen energiatuotannon monipuolisuus ja eri energialähteiden hyödyntäminen. Ydinvoimankin lisärakentaminen on hyväksyttävää ilmasto- ja ympäristösyistä sekä hinta-, omavaraisuus- ja työllisyysnäkökohdat huomioiden, mutta lisärakentaminen edellyttää sitä, että voimaloiden turvallisuudesta ja ydinjätteiden loppusijoituksesta huolehditaan asianmukaisesti ja tiukimpia turvallisuusvaatimuksia noudattaen.

4 TYÖELÄMÄ MUUTOKSESSA

4.1 JOUSTAVUUDEN JA OSAAMISEN VAATIMUKSET KASVAVAT

Työelämässä käynnissä olevien muutosten taustalla on kaksi kiinteästi toisiinsa liittyvää kehityssuuntaa: teknologian kehitys ja talouden globasaatio.

Tuotannon lähtökohdat ovat perusteellisessa muutoksessa. Yritysten tuotantojärjestelyt perustuvat toimintojen verkottamiseen, ydinosamisalueiden määrittelyyn ja joustavuuden korostamiseen. Yksityisen sektorin toimintatapa on omaksuttu myös julkisen sektorin organisaatioissa, ja markkinaehtoisuus on lainsäädännöllä ja poliittisen tahdon tuella asetettu julkisen palvelutuotannon velvollisuudeksi.

Työelämän kehitys heijastuu joustavuuden vaatimuksina ja muutosten nopeutena. Yritysten ja organisaatioiden tasolla muutos näkyy pyrkimyksenä työorganisaatioiden madaltamiseen, työsuhteiden ja työaika-järjestelyjen joustoihin sekä uusien työnteon muotojen ja palkkausjärjestelmien käyttöönottona. Työntekijät kokevat muutokset ammatillisen osaamisen kehittämishaasteina, laajentuneina työnsisältöinä, kiristyneenä työtahtina, lisääntyneinä ylitöinä sekä työn ja toimeentulon epävarmuutena.

4.1.1 TUOTANTOA JA TYÖTÄ ORGANISOIDAAN UUELLEEN

Pyrkimys tuotannon joustavoittamiseen koskee sekä yritysten ja organisaatioiden sisäisiä että niiden välisiä järjestelyjä. Kehitys on kuitenkin kaksijakoinen. Yrityskokoja kasvatetaan ja yritysliittoutumia muodostetaan; toisaalta taas toimintoja yhtiöitetään ja vastuuta siirretään pieniin yksiköihin. Pienet yksiköt toimivat samoin periaattein kuin pienet yritykset, vaikkakin osana suurempaa yritysrakennetta. Yritykset ja organisaatiot erikoistuvat ja keskittyvät ydinosamisalueilleen, ja muuta erikoisosaamista vaativat osat ja työvaiheet hankitaan niihin erikoistuneilta yrityksiltä. Kehitys näyttää johtavan pienten yritysten määrän kasvuun, sillä jo puolet SAK-laisista työskentelee alle 30 hengen työpaikalla ja neljäsosa alle 10 hengen työpaikalla. Naiset työskentelevät pienillä työpaikoilla miehiä useammin.

Tuotannon uudelleenorganisointi on lisännyt alihankkijoiden käyttöä, toimintojen ulkoistamista ja julkisella sektorilla yksityistämistä.

Kilpailuttaminen onkin arkipäivää sekä yksityisellä että julkisella sektorilla, ja julkisen sektorin kilpailuttamista edellyttää osittain lainsäädäntö. EU haluaa vahvistaa kilpailuttamisen periaatetta. Syksyllä 2000 annetussa Euroopan komission tiedonannossa kilpailuttamista ja markkinaehtoisuutta halutaan lisätä lähes kaikissa julkisen sektorin toiminnoissa.

Tuotannon uudelleenorganisoinnin taustalla on usein pyrkimys pienentää työvoimakustannuksia, ja silloin uhka kohdistuu henkilöstön määrään, työntekijöiden palkkoihin, muihin työsuhteen ehtoihin ja työoloihin. Keskittyminen ydinosaisalueisiin saattaa heikentää palvelun laatua ja tuotannon tuloksellisuutta. Tuotannon uudelleenorganisointi ja yritysrakenteiden muutokset vaikuttavat siihen, miten työntekijät sitoutuvat yrityksen tavoitteisiin. Lisäksi ne saattavat heikentää työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia ja hämärtävät rajaa työntekijöiden ja yrittäjien välillä.

Uudelleenorganisointia on kohdistettu myös työjärjestelyihin ja työnjakoihin. Jos työnorganisointia kehitetään yhteistoiminnassa työntekijöiden kanssa, on mahdollista edesauttaa tuloksellisuuden, työelämän laadun sekä työllisyyden turvaamista. Eräissä tutkimuksissa on havaittu, että investointi teknologiaan ei riitä parantamaan tuottavuutta vaan on huomiota kiinnitettävä inhimillisiin voimavaroihin, työnorganisointiin sekä osaamisen ja uudistuskyvyn vahvistamiseen. Yhteistoiminta luo tähän tarvittavaa luottamuspääomaa.

Työpaikoilla on 1990-luvun loppupuolella tehty runsaasti osapuolten yhteistoiminnallista kehittämistyötä ja sitä on tuettu useilla kansallisilla työelämäohjelmilla. Kehittämistyössä tavoitteena on ollut parantaa sekä tuloksellisuutta että työelämän laatua. Tavoitteena on ollut myös tuoda esiin hyviä työpaikkojen käytäntöjä ja luoda työvälineitä kehittämisen avuksi. SAK on ollut aktiivinen työelämäohjelmien käynnistämässä ja toteutuksessa.

4.1.2 EPÄTYYPILLISET TYÖSUHTEET LISÄÄNTYVÄT

Valtaosa SAK:laisista on edelleen vakinaisessa ja kokoaikaisessa työssä ja työskentelee normaalissa päivätyössä työnantajan tiloissa. Työsuhteiden määrä- ja osa-aikaisuus sekä vuokra- ja etätyö ovat kuitenkin lisääntyneet. Alle 25-vuotiaista SAK:laisista jo yli puolet työskentelee erilaisissa epätyypillisissä työsuhteissa. Työskentely pätkätoissa on useimmiten vastentahtoista, mutta työntekijä usein myös elämäntilanteensa mukaan itse valitsee muun kuin perinteisen työnteon muodon.

Epätasapainellisten työsuhteiden suurimmat ongelmat liittyvät työn ja toimeentulon epävarmuuteen, ansioperusteisen sosiaaliturvan heikkouteen, työntekijöiden yhdenvertaisen kohtelun puutteeseen ja vähäisiin vaikutusmahdollisuuksiin omassa työssä. Epätasapainellisissa työsuhteissa työntekijät jäävät erityisesti vaille niitä etuja, jotka liittyvät työsuhteen turvallisuuteen tai pitkän työsuhteen etuuksiin.

Määräaikaisten työsuhteiden osuus SAK:laisilla on kasvanut kaikilla sektoreilla. Erityisesti teollisuudessa ja yksityisellä palvelusektorilla työskentelevät naiset ovat yhä useammin määräaikaisessa työsuhteessa – tosin myös miesten määräaikaiset työsuhteet ovat näillä aloilla lisääntyneet. Yleisintä määräaikaisten työsuhteiden käyttö on edelleen julkisella sektorilla. Tosin kunnat ovat jossain määrin pyrkineet vakinaistamaan määräaikaisia työsuhteita. Keskimäärin SAK:laisen määräaikainen työsuhde on kestänyt kolme vuotta.

Vuokratyövoiman käyttö on selvästi lisääntynyt Suomessa 1990-luvun lopulla. Varsinkin palvelualoilla vuokratyön käyttö on laajaa, mutta sen käyttö on kasvanut teollisissakin töissä. Ongelmana on erityisesti oikeudenmukaisten työsuhteen ehtojen varmistaminen sekä yhdenvertainen kohtelu vuokratyöntekijöiden ja muiden työntekijöiden kesken.

Uuden työsopimuslain mukaan vuokratyössä noudatetaan käyttäjäyrityksen työehtosopimusta, ellei erillistä sopimusta vuokratyöstä ole. Vuokratyövoiman sopimusjärjestelyistä onkin jo alettu keskustella. EU:ssa neuvotellaan vuokratyötä säätelevästä puitesopimuksesta, jonka tavoitteena on saada aikaan koko Euroopan kattava sopimus vuokratyön vähimmäisehdoista. Ruotsin ja Norjan keskusjärjestöt ovat yhteistyössä jäsenliittojen kanssa neuvottelleet tuoreet vuokratyötä koskevat sopimukset.

Tietokoneavusteinen etätö on myös melko laajaa – ei tosin vielä SAK:laisissa työntekijäryhmissä. Muita kotona töitä tekeviä ryhmiä on hoitoalalla (perhepäivähoitajat, omaishoitajat) ja tekstiili- ja vaate-teollisuudessa.

Etätyöntekijöiden keskeisiä ongelmia ovat työhön sidonnaisuus ja siihen liittyvä valvonta sekä yksintyöskentely ilman työyhteisön tukea. Myös työnteosta kotona aiheutuvien erilaisten kustannusten korvauksista on ollut ongelmia.

Tietotekniikan käyttöönotto lisää yritysten mahdollisuuksia siirtää toimintoja maan rajojen ulkopuolelle etätöksi. SAK:laisilla tietokoneavusteista etätöitä tekeville etätöiden vaikutukset työn sisältöön ovat ristiriitaiset: joissakin töissä se mahdollistaa itsenäisen ja kokonais-

valtaisen työn ja joissakin töissä etätö on pakkotahtista tallennus- tai puhelinmyyntityötä.

Puhelinpalvelukeskukset (ns. call centerit) ovat melko uusi ilmiö Suomessa. Niiden määrän on kuitenkin arvioitu lisääntyvän. Puhelinpalvelutyötä on järjestetty joko alihankintana, etä- tai vuokratyönä tai normaaliissa työsuhteessa työnantajan tiloissa. SAK:laisia työskentelee puhelinpalvelussa lähinnä myyntityössä ja viestintäalalla. Ongelmat liittyvät erityisesti työsuhteen minimiehtojen noudattamiseen, työaikojen sijoitteluun sekä työn psyykkiseen ja fyysiseen kuormitukseen.

4.1.3 TYÖN LAAJA-ALAISUUS KOROSTUU

Vahvasta ammatillisesta osaamisesta ja sen kehittamisestä on tullut keskeinen kilpailutekijä. Työn tietopainotteisuus kasvaa, ja tiedon välittäminen ja käsittely korostuu. Kaikissa töissä tarvitaan toimintaa ohjaavaa ja motivoivaa tietoa, sillä työn mielekkyyks riippuu viime kädessä juuri tästä. Myös vuorovaikutuksen ja ihmissuhdetaitojen merkitys lisääntyy kaikissa töissä. Työn sisällöt ovat useilla aloilla laaja-alaistuneet, mutta samanaikaisesti töissä vaaditaan erikoistumista.

Useilla aloilla tehdään edelleen yksitoikkoista ja pakkotahtista työtä. Tietotekniikan kehityksen myötä on se vaara, että yksitoikkoisuus ja pakkotahtisuus jopa lisääntyvät. Jos työt edelleen jakautuvat sisällöllisesti vaativiin ja ositettuihin, on se uhka erityisesti SAK:laisille. Hyvästä ammatillisen koulutuksen tasosta huolimatta erityisesti naisilla on riski ajautua avustaviin ja yksitoikkoiisiin tehtäviin.

Työolotutkimusten mukaan palkansaajien vaikutusmahdollisuudet omaan työhönsä ovat pääosin kasvaneet. SAK:laisten vaikutusmahdollisuudet omaan työhön ja työtahtiin ovat kuitenkin vähentyneet viiden vuoden aikana. Järjestötutkimuksen mukaan halukkuutta vaikuttaa omaan työhön ja työpaikan asioihin SAK:laisilla kuitenkin on.

4.1.4 PALKKAJÄRJESTELMIEN KEHITTÄMINEN AKTIIVISTA

Yritysten ja organisaatioiden pyrkimys joustoihin koskee myös palkkajärjestelmiä. Tavoitteena on ollut lisätä paikallisesti ja yritystasolla määrättyvien palkanosien käyttöä. Joustavuuden lisäksi yritykset pyrkivät vähentämään työehtosopimusten merkitystä palkan määrittämisessä. Joustavuuden elementtejä on haettu erityisesti tulospalkkauksesta.

Palkkajärjestelmien kehittämisessä on korostettu myös kannustavuutta. Perinteiset yksilöä kannustavat urakka- ja palkkiopalkat ovat kuitenkin jonkin verran vähentyneet. Työn uudelleenorganisoinnin seurauksena korostuu työyhteisön tai tiimin yhteistyö, jolloin kannustavana palkkaelementteinä on sovellettu tulospalkkioita.

Henkilöstöä palkitaan jossain määrin voittopalkkioilla, henkilöstölle suunnatuilla osakeanneilla ja henkilöstöoptioilla. Näiden käytöllä työnantaja pyrkii sitouttamaan henkilöstöä yritykseen ja palkitsee henkilöstöä yrityksen hyvästä menestyksestä.

Suomessa valtiovalta on tukenut erityisesti henkilöstörahastojen perustamista ja niiden toiminnan kehittämistä. Työmarkkinajärjestöjen yhteisistä kannanotoista ja henkilöstörahastolainsäädännön kehittämisestä huolimatta uusia rahastoja on perustettu vähän. Rahastoille ei ole kehitetty sitä puskuriluonnetta, jota ammattiyhdistysliike on korostanut.

Palkkajärjestelmien kehittämistyötä on tehty viime vuosina monilla sopimusaloilla. Työn vaativuuden järjestelmälliseen arviointiin pohjautuvat palkkajärjestelmät ovat yleistyneet, sillä töiden laaja-alaisuudessa ja ammattitaitovaatimusten muuttuessa eivät hierarkiaan, koulutustasoon tai tarkasti määriteltyn työsuoistukseen perustuvat palkkajärjestelmät ole enää toimivia. Palkkajärjestelmien yhteyttä organisaation toiminnan päämääriin ja töiden kehittämiseen on korostettu.

4.1.5 TYÖAJAT ERILAISTUVAT

Työelämässä vallalla oleva joustavuuden vaatimus kohdistuu myös työaikoihin. Työaikojen sääntelyä on väljennetty useissa EU-maissa. Suomessaakin työnantajien keskeisenä tavoitteena on väljentää työaikasääntelyä niin, että työaikoja voidaan sopeuttaa kysynnän vaihteluiden mukaisesti. Tietyllä aikavälillä keskimääräiseksi tasoittuvia työaikoja, työajan porrastusta ja vuorotyön käyttöä on pyritty lisäämään kausivaihteluiden ja pidentyneiden käynti- ja palveluaikojen mukaisesti.

Työntekijöille joustavuuden vaatimukset näkyvät pitkinä työpäivinä ja -viikkoina, epäsäännöllisinä työaikoina, kiireenä ja aikapaineena. Työaikojen joustavuus ja epämukavat työajat näkyvät työterveyden ja työturvallisuuden heikentymisenä. Niinpä työaikasuojelelun merkitys korostuu entisestään.

Työaikakehitys eriytyy toimialoittain. SAK:laisissa töissä tehdään entistä useammin sekä ylitöitä yli sallittujen määrien että palkatonta ylityötä.

Yhä useammin tuotanto on järjestelty jatkuvan ylityön varaan. Palvelu-aloilla työsuhteita osa-aikaistetaan ja työvuoroja lyhennetään ja pilkotaan. Myös ns. 0-tuntisopimuksia ja erikseen työhön kutsuttavia käytetään edelleen.

SAK:laistenkin työaika muodot ovat muuttuneet 15 vuodessa. Säännöllisessä päivätyössä olevien määrä on vähentynyt: hieman runsas puolet SAK:laisista on päivätyössä. Vuorotyö on yleistynyt naisilla ja iltä-, yö- ja aamutyö miehillä. Osa-aikatyöntekijöistä yhä harvempi tekee päivätyötä.

Myös työntekijöiden tarpeet työaikojen suhteen ovat erilaisia. Oman elämän hallinnan kannalta on tärkeää, että työntekijä itse voi vaikuttaa työaikojensa järjestelyihin sekä koko työuransa aikana että jatkuvasti töissä ollessaankin. Perheen ja työn yhteensovittaminen sekä jatkuva ammatillisen kehittämisen ja koulutuksen vaatimus lisäävät paineita yksilöllisille työaika järjestelyille.

Työntekijöiden tarpeisiin perustuvan työaikajoustavuuden lisäämiseksi on pyritty kehittämään työaikapankkeja, ja näillä tarkoitetaan mahdollisuuksia kerätä aineksia pidempää yhtenäistä vapaata varten. Työaikapankkien toimivuus on kuitenkin riippuvainen yrityksen vakaudesta sekä turvaavista järjestelyistä, jos yrityksissä tapahtuu tuotannollisia tai toiminnallisia muutoksia.

Vuorotteluvapaakeilulla on lyhennetty elinikäistä työaikaa ja tuettu työssä jaksamista. Vapaata ovat käyttäneet erityisesti julkisen ja yksityisen palvelusektorin naiset. Vuorotteluvapaan käyttöä kouluttautumiseen on tuettu lisätuella. Vuorotteluvapaaseen kohdistuu odotuksia työajan lyhentämisen ja sapattivapaan keinona koulutusvakuutuksen kolmannen vaiheen toteuttua.

Työllisyystilanteen jonkin verran helpotettua keskustelu työajan lyhentämiseksi työllisyysyistä on vähentynyt. Työajan lyhentäminen on kuitenkin eurooppalaisessa keskustelussa edelleen tärkeä paitsi työllisyysyistä niin myös osana hyvinvoinnin parantamista. Ranskassa siirryttiin 35 tunnin työviikkoon yli 20 työntekijän yrityksissä vuoden 2000 alusta.

4.1.6 IKÄÄNTYVÄT VOIMAVARANA

Työvoiman ikääntyminen heijastuu suomalaiseen työelämään paitsi vaikutuksina työvoiman saatavuuteen niin myös vaatimuksena kehittää työympäristöä. Samanaikaisesti kun osaamisvaatimukset kasvavat ja kiire

ja työympäristöongelmat lisääntyvät, keski-ikä työpaikoilla nousee. Ikääntyvien työntekijöiden fyysisten ja psyykkisten riskien ehkäisy edellyttää toisenlaisia toimenpiteitä kuin nuorempien sukupolvien.

Ikääntyvien työntekijöiden asema työelämässä on paljolti kiinni asenteista. Työpaikoilla tarvitaan erilaista osaamista, ja sitä pitäisi hyödyntää osana työyhteisöjen kehittämistä. Vanhempien työntekijöiden ammattitaito perustuu usein pitkään työkokemukseen. Esimerkiksi arviointikyky, vuorovaikutustaidot, täsmällisyys ja vastuuntunto ovat sellaisia piirteitä, jotka on todettu iän myötä vahvistuviksi.

Ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien asema on erityisen hankala. Työvoima- ja koulutuspalvelut ovat tällöin avainasemassa. Ikääntyvien työntekijöiden osaamisen vahvistamiselle on hyvät edellytykset, kun kokemusta voi hyödyntää koulutuksen soveltamisessa.

4.2 TYÖLAINSÄÄDÄNTÖÄ UUDISTETTU

Suomalainen työläinsäädäntö antaa kohtuullisen vähimmäissuojan työntekijöille. Työelämän rakennemuutos, joka on koskettanut sekä yrityksiä että työsuhteita, on aiheuttanut sellaisia väliinpuotoamia, joissa työläinsäädäntö ei toimi. Heikoimmillaan on työntekijöiden oikeussuoja silloin, kun työntekijöitä irtisanotaan tai lomautetaan taloudellisista tai tuotannollisista syistä.

SAK on pyrkinyt 1990-luvulla määrätietoisesti uudistamaan koko työläinsäädäntöä niin, että se vastaa työelämän muutokseen. 1990-luvun loppupuolella työläinsäädäntöä on uudistettu runsaasti yhteistyössä työmarkkinajärjestöjen ja valtiovallan kanssa. Lainsäädännön muutokset on toteutettu kolmikantaisesti ja työmarkkinajärjestöjen yhteisymmärryksen pohjalta. Merkittävimpiä uudistuksia ovat olleet vuonna 1996 voimaan tullut työaikalaki ja 1.6.2001 voimaan tuleva uusi työsopimuslaki. Työsopimuslailla vahvistetaan työehtosopimuksen yleissitovuutta ja turvataan vuokratyöntekijöille vähimmäisehdot.

Hallitusohjelman tai tulopoliittisten sopimuksien perusteella on parannettu erityisesti Suomessa työskentelevien ulkomaalaisten työntekijöiden asemaa sekä epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien työntekijöiden etuuksia ja oikeuksia. Työturvallisuuslain ja työterveyshuoltolain uudistuksilla pyritään ennaltaehkäisemään ja vähentämään työn psyykkisten ja fyysisten riskien kasvua sekä ottamaan huomioon työnantajien työsuojeluvastuu yritysten toimintatapojen muuttuessa.

4.3 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN LINJAUKSET

TYÖELÄMÄN KEHITTÄMISESSÄ

SAK:n näkemys on se, että toimiva työmarkkinajärjestelmä on voimavara työelämän muutosten hallinnassa. Ennustettavuuden, turvallisuuden, sosiaalisen yhtenäisyyden ja oikeudenmukaisuuden merkitys on ollenainen silloin, kun pyritään rakentamaan uusiutumiskykyisiä, joustavia ja taloudellisesti tehokkaita tuotannon järjestelyjä. Tämän päivän työelämässä työntekijä on edelleen keskeinen tuotannontekijä.

Työntekijälle työelämän muutosten hallitseminen ja muutosturvallisuus on tärkeää. Työelämän hyvinvoinnin kulmakiviä ovat työn mielekkyys ja haasteellisuus, oman osaamisen kehittäminen ja vaikutusmahdollisuudet omaan työhön. Tuloksellisuuden parantaminen on myös työpaikan pysyvyyden ja palkkatason turvaamisen varmistamista.

SAK:n tavoitteena on sellainen työelämä, jossa työntekijällä on mahdollisuus kehittyä, vahvistaa ammattitaitoaan ja vaikuttaa sekä omaan työhönsä että työpaikkaansa. Työhyvinvoinnin perusedellytyksiä ovat taitavasti ja ihmisarvoisesti johdettu työpaikka, mielekkäästi organisoidut työjärjestelyt, psyykkistä ja fyysistä työkykyä tukeva työympäristö ja työntekijän tarpeet huomioivat työaikajärjestelyt. Inhimillinen työelämä mahdollistaa paremmin myös työn, perheen ja muun elämän yhteensovittamisen. Työjärjestelyillä ja riittävällä henkilöstömäärällä varmistetaan se, etteivät työpaineet johda liialliseen kuormitukseen ja ylitöihin.

SAK on aktiivinen vaikuttaja suomalaisen työelämän kehittämisessä. Tämä edellyttää työelämän tutkimuksen hyödyntämistä SAK:n edunvalvontastrategian edistämiseksi. Sekä SAK:n ja jäsenliittojen välistä että jäsenliittojen keskinäistä yhteistyötä tutkimustoiminnassa tulee edistää.

HYVÄ TYÖ JA TYÖYMPÄRISTÖ

Hyvän työn ja työympäristön perusta on työpaikoilla. Työntekijöiden ja työnantajan yhteistoiminta luo parhaat edellytykset työelämän laadun parantamiselle. Työn organisointi, työn sisältöjen ja työjärjestelyjen kehittäminen, ammatillisesta osaamisesta huolehtiminen ja työaikajärjestelyt on saatava paikallisen sopimisen ja yhteistoiminnan piiriin. SAK haluaa laajentaa paikalliseen sopimiseen kuuluvia asioita ja olla aloitteellinen paikallisen sopimisen toimijana.

Työn psyykkisiä ja fyysisiä riskejä sekä työyhteisöjen sosiaalisia ongelmia on vähennettävä yhteistoiminnassa työnantajien, työntekijöiden,

työsuojeluorganisaation ja työterveyshuollon kanssa. Työturvallisuuden edistämiseksi tarvitaan riskien arvioinnin ja hallinnan tehostamista ja työturvallisuuden liittämistä osaksi työpaikkojen suunnitelmallista kehittämistä ja työsuojelua. Uuden työterveyshuoltolain ja työsuojelun toimivuus työpaikoilla on varmistettava riittävällä koulutuksella, resursseilla ja työnantajien vastuuta korostamalla

Työntekijät ovat kiinnostuneita työn sisällöstä ja haluavat vaikuttaa työhönsä ja työpaikkaansa. SAK luo edellytyksiä ja edistää henkilöstön tietoja, taitoja ja mahdollisuuksia työyhteisöissä tapahtuvaan kehittämiseen. SAK toimii työelämän kehittämiseen suunnatun kansallisen rahoituksen turvaamiseksi.

OSAAMISEN VAHVISTAMINEN

Osaaminen ja ammattitaito antavat työntekijöille parhaiten turvaa muutostilanteissa. Rakennetyöttömyyden ja osaavan työvoiman puutteen samanaikaisuutta on ehkäistävä tehostamalla työmarkkinaosapuolten yhteistoimintaa. Alakohtaisesti on laadittava suunnitelmat henkilöstön ammatillisten valmiuksien kehittämiseksi ja työvoiman saatavuuteen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi.

Työnantajien vastuuta koko henkilöstön ammatillisesta kehittämisestä on vahvistettava. Siksi koulutusta tukevien rahastojen käyttöönottoa on edistettävä ja työpaikkatason toimenpiteitä ammatillisen osaamisen vahvistamiseksi on tehostettava suunnitelmallisella yhteistyöllä. Myös koulutukseen hakeutumista on helpotettava työjärjestelyitä kehittämällä ja työnantajan velvollisuutta koulutuksen järjestämiseen työtehtävien tai työjärjestelyjen muutostilanteissa on vahvistettava.

Työelämässä oleville on taattava riittävät mahdollisuudet omaehtoiseen ammatillisen pätevyyden hankintaan. Koulutusjärjestelmän on tarjottava mahdollisuus ammattipätevyyden parantamiseen ja työssä selviytymiseen erityisesti ikääntyneille, työttömille ja vailla ammatillista koulutusta oleville.

Elinikäisen oppimisen periaatteen tulee ohjata niin julkisen vallan tarjoamaa kuin työelämässäkin tapahtuvaa koulutusta. Työssä kehittymistä, uuden oppimista ja työssä jaksamista on tuettava työn ja koulutuksen vuorottelulla työuran kestäessä.

TURVALLISET JA TOIMEENTULON TAKAAVAT TYÖSUHTEET

Inhimillisen työelämän kulmakiviä on työn ja toimeentulon turvallisuus. SAK:n lähtökohtana on turvata kaikille työntekijöille kokoaikainen, py-

syvä työsuhde. Työntekijöiden työsuhdeturvan puutteita on korjattava tavoitteena Euroopan kärkimaiden taso.

Työsuhteen ehtojen ja sosiaaliturvan on oltava yhdenvertaista työsuhteen laadusta riippumatta. Epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevien aseman korjaaminen edellyttää sekä lainsäädännöllisiä toimia että sopimusmääräysten muutoksia. Määräaikaisissa työsuhteissa, vuokra- ja etätyössä työskentelevien työturvallisuus- ja työterveyshuolto on järjestettävä samantasoisesti kuin vakinaistenkin työntekijöiden. Itsensä työllistävien asemaan ja työehtoihin liittyvät ongelmat on selvitettävä ja ryhdyttävä tarvittaviin toimiin.

Tuotannon ja työn uudelleenorganisoinnin ja kilpailuttamisen hallinnassa on kehitettävä sekä paikallista yhteistoimintaa ja sopimista että lainsäädäntöä. Muutostilanteiden hallinnassa on vahvistettava työntekijöiden ja heidän edustajiensa oikeuksia ja toimintaedellytyksiä.

Työmarkkinaosapuolten on laadittava yhteiset pelisäännöt ja toimintamallit erilaisille työvoiman käyttötavoille sekä ulkoistamis- ja kilpailuttamistilanteille. Julkisen sektorin kilpailuttamista säätelevässä lainsäädännössä olevia kriteerejä on laajennettava koskemaan myös henkilöstön asemaa ja kokonaistaloudellista etua. Yksityisen sektorin menettelytapoja kilpailuttamistilanteissa on kehitettävä työmarkkinajärjestelmän kautta.

Vuokratyövoiman käytön edellytyksistä on sovittava työmarkkinaosapuolten kesken, sillä lähtökohtana on vakinaisen työvoiman käyttö. Yhdenvertaisuuden varmistamiseksi ammattiliittojen yhteistyötä tiivistetään ja sopimusjärjestelyjä kehitetään.

Etätyötä koskevia sopimusjärjestelyjä on edistettävä. Sopimuksissa tulee määritellä ehdot etätyön tekemiselle. Lähtökohtana niissä tulee olla vapaaehtoisuus, työaikasäännösten noudattaminen, yhteistyön varmistaminen varsinaiseen työpaikkaan sekä työvälineiden ja työtilojen käytöstä sopiminen.

Työlainsäädännön toimivuutta on jatkuvasti arvioitava suhteessa työelämän muutoksiin. Työelämän lakeja on kehitettävä vastaamaan verkostoituneiden yritysten ja yritysrakenteiden sekä uusien työnteon muotojen muutosten aiheuttamiin ongelmiin. Lainsäädännön toimiminen myös kokonaisuutena on varmistettava tehtäessä yksittäisiä lakimuutoksia.

TYÖAIKOJEN JÄRJESTELYYSSÄ TYÖNTEKIJÖIDEN TARPEET HUOMIOITAVA

Työaikajärjestelmiä on kehitettävä niin, että ne tukevat jaksamista, työterveyttä ja -turvallisuutta, ammattitaidon kehittämistä ja muun elämän hallintaa. Työaikatarkoituksista sovittaessa on huomioitava ala-, tehtävä- ja yksilökohtaiset erityistarpeet.

Työaikajärjestelmiä tulee kehittää siten, että ne tukevat työntekijän yksilöllisiä tarpeita niin koko työuran aikana kuin myös päivittäisenä, viikoittaisena ja vuotuisena työaikana. Työaikapankkien ja vuorotteluvapaan kehittämistä on jatkettava tukemaan tätä kehitystä, ja työaika säästöt on turvattava yrityksen muutostilanteissa.

Paikalliset ja yksilölliset työaikajärjestelyt ja niiden käyttöönotto on suunniteltava yhteistoiminnallisesti. Työaikajärjestelyihin liittyvistä menetelytavoista on sovittava osana paikallisen sopimisen kehittämistä. Työaikajärjestelyt eivät saa johtaa siihen, että henkilöstön määrää pidetään keinokeinoisesti liian pienenä.

Ylipitkien, epämukavien ja epäsäännöllisten työaikojen lisääntymisen vuoksi on työaikasuojausta tehostettava. Lisäksi työaikalain säännöksiä on täsmennettävä ja työaikaluvontaa tehostettava sekä ylitöiden enimmäismäärää on vähennettävä ja ylitöiden korvaamista vapaa-ajalla lisättävä. Työpaikkojen työaikakehityksen ja ylitöiden määrän seuranta on järjestettävä yhteistyössä työnantajan ja henkilöstön edustajien kanssa. Työaikamuotojen ulottaminen tulee selkeyttää sellaiseen työhön, jota työntekijä tekee kiinteän työpisteen ulkopuolella.

Vastentahtoisen osa-aikatyön ja lyhyiden työvuorojen käyttöä on vähennettävä sopimusjärjestelyin ja työn organisoimisen kehittämisen kautta.

Työajan yleisessä lyhentämisessä SAK seuraa eurooppalaista työaika-kehitystä ja pyrkii etenemään Euroopan kärkimaiden joukossa. Työajan yleinen lyhentäminen tulee toteuttaa alakohtaiset erityistarpeet huomioiden.

TASA-ARVON EDISTÄMINEN YHTEISTYÖLLÄ

Työelämän tasa-arvon edistäminen sukupuolten, sukupolvien, toimialojen ja etnisten ryhmien välillä on edunvalvonnan kulmakiviä. Naisten ja miesten erilainen työmarkkina-asema on huomioitava, kun työelämää koskevaa lainsäädäntöä ja sosiaaliturvaa kehitetään. SAK:n edunvalvonnassa ja yhteiskunnallisissa vaikuttamisissa on arvioitava päätösten vaikutuksia naisille ja miehille.

Naisten työmarkkina-aseman parantamisessa on panostettava työyhteisöjen kehittämiseen. Hyvien ja tasa-arvoisten toimintamallien käyttöönottoa työyhteisöjen kehittämisessä on edistettävä. Työyhteisöjen kehittämistyössä on panostettava eri sukupolvien, molempien sukupuolien ja eri etnisten ryhmien erilaisuuden hyödyntämiseen. Lakisääteisten tasa-arvosuunnitelmien laatimista työpaikoilla on edistettävä mm. koulutuksen keinoin.

Työmarkkinoiden sukupuolen mukaisen kahtiajaon purkamiseen on suunnattava aktiivisia koulutuksellisia toimia.

Työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista on edistettävä lisäämällä perhevapaiden käytön joustavuutta, kannustamalla isiä käyttämään perhevapaita sekä kehittämällä työ- ja työaikajärjestelyitä.

OIKEUDENMUKAISET PALKKAJÄRJESTELMÄT

Palkkajärjestelmiä on kehitettävä vastaamaan työelämän muutosta ja muuttuneita ammattitaitovaatimuksia. Palkkajärjestelmien tulee tukea työn ja työyhteisöjen kehittämistä sekä naisten ja miesten palkkauksellista tasa-arvoa.

Peruspalkan on perustuttava työn vaativuuden järjestelmälliseen arviointiin. Joustavien tulos- tai voittopalkkioiden käyttö ei saa vaarantaa palkkojen vähimmäisehtojärjestelmää eikä saavutettua ansiotasoa.

Palkkauksellisen samanarvoisuuden edistämiseksi tulospalkkiojärjestelmiä on sovellettava läpi koko organisaation ja henkilöstöryhmien. Tiimien ja muiden ryhmien tulosten tulee vaikuttaa myös niitä palvelevien tukitoimintojen palkkioihin. Julkisen sektorin tulospalkkiojärjestelmän rahoitukseen ja tuloksen mittaamiseen on kehitettävä ratkaisut yhteistyössä työmarkkinaosapuolten kesken.

Voittopalkkioiden käyttöönotto on perusteltua, jotta henkilöstö saa palkkion yrityksen hyvästä menestyksestä tai liikutuloksen kehityksestä. Henkilöstörahojen perustamista helpottavia ja niiden toimintaa edistäviä lainmuutoksia on jatkettava.

Monikansallisten ja globaalien konsernien on palkkittava henkilöstöään hyvästä tuloksesta siten, että palkitsemisen arvo on yhdenvertainen eri maissa. Menettelytavoissa tulee ottaa huomioon kansallinen lainsäädäntö ja työmarkkinakulttuuri.

Palkkajärjestelmien kehittämistyössä ja palkan perusteiden määrittä-

misessä on noudatettava yhdessä sovittuja periaatteita ja menettelytapoja. Tulospalkkauksen käyttöönoton pelisäännöistä on sovittava työmarkkinaosapuolien kesken.

Konsernien vaikutusta yritysten henkilöstöpolitiikkaan ja palkitsemiseen tulee ohjata joko lainsäädännön tai työehtosopimustoiminnan keinoin. Tämä tapahtuu joko niin, että ulotetaan työmarkkinayhteistyö myös konsernitasolle, tai niin, että rajoitetaan konsernin valtaa määrätä yritysten työsuuhdepolitiikasta.

HENKILÖSTÖN EDUSTAJAT AVAINASEMASSA MUUTOKSESSA

Työelämän muutosten hallinnassa on entistä suurempi merkitys paikallisilla, työyhteisö- ja yritystasoisilla yhteistoimintaan perustuvilla toiminteilla. Paikallista sopimista on kehitettävä osana kolmiportaista sopimusjärjestelmää.

Tasavertaisuuden toteuttamiseksi työnantajien ja työntekijöiden välillä on parannettava henkilöstön edustajien asemaa ja toimintaedellytyksiä. Luottamusmie- ja työsuojelujärjestelmän toimivuus ja riittävä ajan käyttö on taattava kaikilla työpaikoilla. Pienten työpaikkojen edunvalvontaa voidaan kehittää myös niin, että turvataan liittojen edustajille oikeus päästä työpaikoille ja olla läsnä työnantajan ja työntekijäin välisissä neuvotteluissa.

Henkilöstön edustajien roolia työpaikkojen kehittäjinä on vahvistettava. SAK:n ja sen liittojen keskeinen tehtävä on huolehtia luottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen edunvalvonnassa tarvittavasta osaamisesta.

Jotta työssä jaksaminen ja turvallisuus edistyvät, tarvitaan entistä laajempaa työsuojelukoulutusta ja työsuojeluhenkilöstön verkostoitumista. Myös luottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen keskinäistä yhteistyötä työpaikkojen kehittämistyössä on edistettävä ja on huolehdittava siitä, että henkilöstön edustajien ammattitaito on ajantasalla luottamuskauden päätyttyä varsinaiseen työhön palattaessa.

Verkostoituneessa tuotannossa henkilöstön edustajille on luotava paremmat tiedonsaanti-, toiminta- ja ajankäyttömahdollisuudet koko toimintaverkosta, sen yrityksistä ja henkilöstöstä. Verkostossa toimiville työnantajille on säädettävä yhteistä vastuuta työsuojelussa. Konserneissa osallistumisjärjestelmiä on kehitettävä niin, että työntekijöiden vaikutusmahdollisuudet on turvattu kaikilla konsernin tasoilla.

Suomalaiset osallistumisjärjestelmät perustuvat useaan lakiin ja sopimukseen. On selvitettävä, voitaisiinko näitä säädöksiä yhdistämällä sekä selkeyttää että kehittää osallistumiseen ja yhteistoimintaan perustuvaa toimintaa. Osallistumisjärjestelmiä kehittämällä on laajennettava työntekijöiden neuvottelumahdollisuuksia lomautus- ja irtisanomistilanteissa sekä toimintoja uudelleenjärjesteltäessä.

5 KEHITTYVÄÄN HYVINVOINTIYHTEISKUNTAAN

5.1 SUOMALAINEN HYVINVOINTIMALLI PERUSTANA

Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan perustana ovat lakisääteinen, kattava ja sopimussyhteiskunnan keinoin rakennettu sosiaaliturva sekä valtaosin verorahoitteiset hyvinvointipalvelut. Toimeentuloturva sairauden, työkyvyttömyyden, vanhemmuuden, työttömyyden, perheenhuoltajan kuoleman ja vanhuuden varalle on järjestetty työnantajien ja työntekijöiden maksuihin perustuvalla ja työhön kannustavalla ansioturvalla. Sitä täydentää pääosin verovaroin kustannettava vähimmäisturva. Eri elämäntilanteiden mukanaan tuomia muutoksia tasoittavat lisäksi tulonsiirrot, kuten lapsiperheiden tuet, asumistuet ja viimesijainen toimeentulotuki.

Suomen hyvinvointimalli on merkittävästi vaikuttanut sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja yhteiskunnallisen tasa-arvon edistämiseen. Sosiaaliturva ja verotus ovat tasoitaneet toimeentuloeroja, ja sosiaalivakuutusjärjestelmä ja yksilölliseen verotukseen siirtyminen ovat kannustaneet palkkatyöhön sekä edistäneet tasa-arvoa. Naisten ja miesten tasa-arvon edistämisessä tärkeitä ovat olleet myös julkisesti järjestetyt hoivapalvelut. Suomen hyvinvointimalli on tukenut talouskehitystä ja työhön osallistumista, mutta sen toteuttaminen on samanaikaisesti edellyttänyt korkeaa työllisyysastetta. Suomalainen työmarkkina- ja hyvinvointimalli liittyvät kiinteästi yhteen ja tukevat toinen toisiaan.

Suomalainen hyvinvointipolitiikka oli arvioinnin kohteena koko 1990-luvun ajan. Vuosikymmenen alkupuolen lama heikensi sosiaaliturvan ja hyvinvointipalveluiden rahoituspohjaa. Kustannusten voimakas nousu kannusti hyvinvointiyhteiskunnan vastustajat esittämään säästötoimien nimissä sellaisia toimenpiteitä, jotka olisivat merkinneet hyvinvointiyhteiskunnan täydellistä alasajoa.

Ansiosidonnaista sosiaaliturvaa on väitetty passivoivaksi ja erityisesti työttömyysturvan on epäilty olevan työllistymisen esteenä. Vaatimukset lisätä kansalaisten omaa vastuuta mm. eläke- ja sairausturvasta ovat lisääntyneet. Hyvinvointipalveluiden järjestämisessä on korostettu markkinaehtoisuutta ja ns. kolmannen sektorin järjestöjen merkitystä. Kustannusrealismia peräänkuulutetaan edelleen, vaikka taloudellinen tilanne on huomattavasti kohentunut. Kriitikoiden väitteitä järjestelmän kielteisistä ominaisuuksista ei ole kuitenkaan pystytty tutkimuksin todentamaan.

Suomalaiselle hyvinvointimallille on edelleen sekä vahvat perusteet että realistiset taloudelliset mahdollisuudet, mutta hyvinvointiyhteiskuntaa on myös kehitettävä. Työelämän pirstaloituminen, pitkäaikaistyöttömyys, syrjäytymisuhkien lisääntyminen, väestön ikääntyminen sekä työurien ja perhemuotojen moninaistuminen edellyttävät, että myös sosiaaliturvaa ja palveluita uudistetaan vastaamaan näitä muutoksia.

Hyvinvointiyhteiskunnan uudistamiseen on mahdollisuuksia, mutta poliittiset arvostuserot ja eturistiriidat kovenevat uudistuksen suuntaa määriteltäessä. SAK:n näkemys on se, että sosiaaliturvan lakisääteisyys ja kattavuus, ansiosidonnaisen sosiaaliturvajärjestelmän työhön kannustavuus sekä palveluiden universaalius ja jatkuvuus toteuttavat parhaiten oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistämisen, syrjäytymisen estämisen sekä tasaisen talouskehityksen varmistamisen tavoitteita.

5.2 HAASTEITA HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN KEHITTÄMISELLE

5.2.1 RAHOITUKSEN TURVAAMINEN

Edellisissä jaksossa käsitelty talous- ja työllisyyskehitys sekä talous- ja rahaliitto Emu vaikuttavat keskeisesti sosiaaliturvan rahoitusmahdollisuuksiin. Jos Emu lisää Euroopan menestystä globaalissa kilpailussa, vahvistuva ja vakautuva talous voi varmistaa sosiaaliturvan rahoitus pohjaa. Toisaalta Emu-maiden on jatkossakin ja hyvänkin talouskehityksen vallitessa noudatettava kurinalaista julkista taloutta eli täytettävä julkisen talouden ja alijäämän ehdot. Näiden ehtojen täyttäminen sekä verotuksen alentamispaineet ja ikärakenteen muutoksen aiheuttamat kustannukset saattavat lisätä vaatimuksia sosiaaliturvan rakenteellisista muutoksista. Niinpä paineet säästöihin lisääntyvät entisestään, jos talous taantuu. Työttömyys- ja työeläketurvan Emu-puskureiden tarkoitus on estää äkillisiä maksujen korotuksia ja etujen leikkauksia. Eläkkeiden osalta tarvitaan pitkän tähtäimen varautumista tuleviin menoihin.

Myös vaatimukset ansioturvamenojen hillitsemisestä ovat toistuvasti esillä, etenkin kun EU:n talous- ja työllisyystavoitteissa nähdään työnantajamaksujen alentaminen yhtenä työllisyyden edistämiskeinona. Lakisääteisen turvan heikentäminen saattaa lisätä yksityisvakuutusten käyttöä keski- ja hyvätuloisten keskuudessa, ja se merkitsee sitä, että lakisääteinen turva edelleen rapautuu.

Työelämän muutokset saattavat lisätä paineita yksityisvakuutusten käytölle. Työuraan tulee entistä enemmän katkoksia esimerkiksi hoitovastuiden, koulutuksen tai työkyvyn ylläpidon vuoksi. Yksilölliset

ratkaisut eläkkeiden, hoidon tai koulutuksen turvaamiseksi saattavat tulla entistä yleisemmiksi. Yksityisten vakuutusten yleistyminen keskiluokassa vähentäisi myös halukkuutta osallistua lakisääteisten ja julkisten järjestelmien rahoitukseen ja rapauttaisi ne marginaalisiksi ”köyhien järjestelmiksi”.

Suomen väestön ikärakenteen muutos seuraavien vuosikymmenien aikana vaikuttaa sosiaaliturvan rahoituspohjaan, kasvattaa eläkemenoja ja sairaudesta aiheutuvia kustannuksia sekä luo kasvavia haasteita lisätä kuntien tuottamia hoivapalveluita ja kehittää toimintoja. Näihin menoihin on varauduttava ajoissa. Tarvitaan myös erityisiä toimia, jotta voidaan turvata työelämässä edelleen mukana olevien ikääntyvien työntekijöiden ammattitaito ja työhyvinvointi.

5.2.2 SOSIAALITURVAN ERILAISET MALLIT

Ansiosidonnaista sosiaaliturvaa on vaadittu uudelleen arvioitavaksi paitsi rahoituksellisista niin myös periaatteellisemmista syistä. Riisutun sosiaaliturvan eli matalan vähimmäisturvan ja vapaaehtoisen yksityisvakuutuksen yhdistelmä ei ole saanut kansalaisten kannatusta. Kestäviä malleja kaikille maksettavasta perustulosta tai vastikkeellisesta kansalaistulosta ei ole esitetty. Yleinen kaikille maksettava tuki tulisi kalliimmaksi kuin nykyinen syyperusteinen sosiaaliturva. Sen kustannukset riippuisivat siitä, kuinka suureksi perustulo määriteltäisiin ja kuinka laajana nykymuotoinen sosiaalivakuutus säilyisi sen rinnalla.

Ongelmana on lisäksi kansalaistulomallien epäselvät kannustinvaikutukset. Nykyinen sosiaaliturva on selvästi kytketty työhön ja työn tekemiseen. Ansiosidonnainen sosiaaliturva pitää yllä ostovoimaa ja taloudellista kasvua ja luo näin edellytyksiä myös työllisyydelle. Kansalaistulon perustuva sosiaaliturva lisäisi eriarvoisuutta, koska se oletettavasti lisäisi yksityisvakuutusten käyttöä.

Palkkaperusteisille työnantajamaksuille on työllisyysyistä haettu vaihtoehtoja mm. liikevaihtoon perustuvasta maksusta tai arvonlisäpohjaisista rahoitusmalleista. Työnantajamaksuja on myös haluttu porrastaa pienten yritysten tai pienempiä palkkoja maksavien yritysten hyväksi. Vähimmäisturvan rahoituksessa voidaan asteittain ja pitkällä aikavälillä, taloudellisten mahdollisuuksien puitteissa, siirtää kokonaan vero-rahoitukseen. Sen sijaan ansioturva on edelleen perusteltu rahoittaa palkkaperusteisin maksuin. Palkkaan perustuvien etujen rahoitukseen on kerättävä rahaa palkkojen suhteessa. Työnantajamaksujen porrastaminen palkkasumman mukaan on ongelmallista. Esimerkiksi työttömyysvakuutusmaksun porrastus on houkutelut jopa keinotekoisiiin yritysten pilkkomisiin.

EU:n piirissä käytävällä sosiaalipoliittisella keskustelulla on heijastusvaikutuksia Suomeen, vaikka EU:lla ei ole suoraan toimivaltaa jäsenmaiden sosiaaliturvaan. Vuonna 2000 esitetystä sosiaalipoliittisesta ohjelmasta korostetaan sosiaalipolitiikan merkitystä korkealle tuottavuudelle ja laadukkaalle tavara- ja palvelutuotannolle. EU toteuttaa ohjelmaansa mm. sosiaalisen suojelun komitean kautta, jonka tehtävänä on jäsenmaiden sosiaaliturvajärjestelmien seuranta. Seurannan avulla pyritään ohjeistukseen, jolla saavutettaisiin kaikissa jäsenmaissa työhön kannustavat sosiaaliturvajärjestelmät ja toimeentulon turvaava työ. Erityishuomion kohteena ovat eläkkeiden rahoituksen kestävyys, korkeatasoinen terveydenhuolto ja sosiaalisen syrjäytymisen estäminen.

5.2.3 JULKISTEN PALVELUIDEN KEHITTÄMINEN

Kuntien ja valtion tuottamiin hyvinvointipalveluihin on kohdistunut suuria muutoshaasteita viime vuosina. Verkostoituminen on tarkoittanut lisääntyvää yhteistyötä julkisen sektorin, yksityisten palvelutuottajien ja ns. kolmannen sektorin kesken. Kolmannen sektorin rooli palveluiden tuottajana on kasvanut myös EU:n rahoittamien työllistämishankkeiden kautta.

Palveluiden yksityistämistä, toimintojen säätioittämistä ja ulkoistamista, alihankinnan ja kilpailuttamisen lisääntymistä toteutetaan niin kunnissa kuin valtiollakin. Kokemukset palveluiden kilpailuttamisesta ja yksityistämisestä ovat olleet suurelta osin kielteisiä niin palveluiden laadun, taloudellisuuden kuin myös työntekijöiden aseman näkökulmasta.

Samanaikaisesti tarve uusiin, entistä laajempiin, laadukkaampiin ja yksilöllisempiin palveluihin kasvaa. Vanhustenhoidon tarve kasvaa ikärakenteen muutoksen myötä, ja koulutuksen merkitys on entistä tärkeämpi niin yhteiskunnan ja talouden kehityksen kuin myös syrjäytymisuhkien ehkäisyyn kannalta. Sosiaalisten riskien torjuminen vaatii yhä monipuolisempia toimenpiteitä.

Palvelutuotannon uudelleenorganisoinnin myötä on vaara, että palvelukokonaisuus pirstoutuu, palveluiden laatu heikkenee ja resurssien yhteiskäyttö kärsii. Niin asiakkaan oikeusturva kuin myös valtion ja kunnan valvontavollisuus toteutuvat heikommin yksityisen ja kolmannen sektorin tuottamissa palveluissa.

Suomalaisen hyvinvointimallin toimivuuden kannalta palvelutuotantoon kohdistuvat muutoshasteet tuovat epävarmuutta. Jos palveluperusta rapautuu, julkisten palveluiden mahdollisuudet hyvinvoinnin lisäämisessä ja syrjäytymisuhkien ehkäisyssä heikkenevät. Kuntien erilaiset ta-

loudelliset mahdollisuudet järjestää hyvinvointipalveluita lisäävät osaltaan eriarvoisuutta. Laadukkaat ja kaikkien saatavissa olevat julkiset palvelut takaavat myös hyvinvointiyhteiskunnan kannatuksen kansalaisten keskuudessa.

5.3 SYRJÄYTYMISUHAT KASVAVAT

Suomalaisen hyvinvointimallin suuri haaste on estää väestön kahtiajakautuminen ja torjua syrjäytymisuhat. Syrjäytymisuhat liittyvät sekä taloudelliseen köyhyyteen että sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Taloudellisia ongelmia taas syntyy mm. pitkittyvän työttömyyden, työsuhteiden epävakauden tai heikon toimeentulon antavan osa-aikatyön vuoksi. Kun epätyypilliset työsuhteet lisääntyvät, on uhkana syntyä työssä käyvien köyhien joukko. Ongelmaa pahentaa verotuksen, korkeiden asumis- ja muiden elinkustannusten sekä matalan palkkatason yhteisvaikutus.

Tuloerojen kasvu on ollut selvää 1990-luvun jälkipuoliskolla. Se saattaa olla yhteiskunnan tasaiselle kehitykselle haitallista, vaikka köyhimpienkin tulot nousisivat. Eri ryhmien taloudelliset intressit hajaantuvat, ja tuki universaalille hyvinvointimallille heikkenee. Kun suomalainen malli on tukenut talous- ja työllisyyskehitystä, saattavat kasvavat tuloerot toimia päinvastoin ja hidastaa talouskehitystä. Jotta taloudellisista syistä tapahtuvaan syrjäytymiseen ja köyhyyteen voidaan vaikuttaa, tarvitaan ennen kaikkea poliittista tahtoa suunnata yhteiskuntapolitiikkaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden edistämiseen.

Sosiaalinen huono-osaisuus on monitasoinen ongelma. Taustalla on elämän hallinnan ongelmia ja sukupolvesta toiseen ulottuvaa kasautuvaa huono-osaisuutta. Huono koulutustaso, heikot sosiaaliset suhteet sekä huono terveydentila ja turvattomuus ovat kytköksissä toimeentulo-ongelmiin, mutta niitä ei voida ratkaista ainoastaan tulonsiirtoja lisäämällä. Syrjäytymisuhkien alueellinen ja kaupunkien sisäinen eriytyminen kuvaa ongelman luonnetta. Hyvinvointipalveluilla on olennainen rooli silloin, kun lisätään kansalaisten kykyjä tai taitoja oman elämänsä hallintaan sekä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseen. Avainasemassa ovat päivähoito-, koulutus- ja työvoimapalvelut, ja erityisesti lapsiperheille ja nuorille suunnatut tukitoimet ovat yhteiskunnan tulevaisuutta ajatellen tärkeitä panostuksen kohteita.

5.4 SAK:N EDUSTAJAKOKOUKSEN LINJAUKSET

HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN KEHITTÄMISESSÄ

SAK:n mielestä suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan keskeiset arvovalinnat ovat oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon edistäminen, syrjäytymiskehityksen estäminen sekä yhteiskunnallisen vakauden ja kilpailukyvyn vahvistaminen. Jos talous ja työllisyys kehittyvät suotuisasti, on Suomessa mahdollista vahvistaa nykypohjaista lakisääteistä sosiaalivakuutusta, parantaa hyvinvointipalveluiden toimivuutta ja kehittää tulonsiirtoja. Sosiaaliturvan ja palveluiden rahoituksen turvaaminen vaatii vastuullisuutta ja pitkäjänteisyyttä.

Työmarkkinajärjestöjen tulee neuvotellen sopia ansioturvan keskeisistä sisällöistä ja rahoituksesta. Sosiaaliturvalainsäädännön kolmikantainen valmistelu varmistaa oikeudenmukaisen lopputuloksen ja edistää yhteiskunnan vakautta. SAK vaikuttaa hyvinvoinnin edistämiseen tukemalla vakaata talouskasvua ja työllisyysasteen nousua sekä verotuksen ja sosiaaliturvan oikeudenmukaisuutta.

SYRJÄYTYMINEN ESTETTÄVÄ

Suomalaisen yhteiskunnan keskeisiä vahvuuksia ovat yhteiskunnan vakaus, toimeentuloerojen pysyminen kohtuullisina sekä eri sosiaalisten riskien ja elämäntilanteiden varalle luotu toimeentuloturva. Kaikkien kansalaisten saatavissa olevat hyvinvointipalvelut edistävät tasavertaisuutta ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. SAK vaikuttaa yhteiskunnallisen eriarvoisuuden tasoittamiseksi siten, että myös pienituloisimmat saavat osuutensa hyvinvoinnin kasvusta.

Työvoima-, koulutus- ja sosiaalitoimen tehokasta ja asiakaslähtöistä yhteistyötä erityisesti paikallistasolla on edistettävä. Työvoima- ja koulutuspalveluja on suunnattava siten, että työttömyyden pitkittymistä ja syvenemistä ehkäistään ja että pitkäaikaistyöttömille rakennetaan polkuja takaisin työelämään. Aktiivisen työvoimapolitiikan ja kuntoutuksen työtoiminnan tuloksellinen hoitaminen edellyttää lisävoimavaroja niin työhallintoon kuin sosiaalitoimeenkin sekä määrällisesti että laadullisesti.

Työvoimapolitiikan voimavaroista on huolehdittava, jotta mahdollisimman monelle pitkäaikaistyöttömälle voidaan tarjota työtä tai työllistymiseen johtavaa koulutusta. Yhdistelmätukityöstä on kerryttävä työssäoloehto täysimääräisesti.

Ansiosidonnaista sosiaaliturvaa on kehitettävä työelämän muutosten mukaisesti, jotta kaikki työelämään osallistuvat työsuhteiden muodosta tai kestosta riippumatta ovat sen piirissä. Vähimmäisturva täydentää ansiosidonnaista sosiaalivakuutusta.

TOIMEENTULOTURVAA KEHITETTÄVÄ JA SEN RAHOITUS TURVATTAVA

Sosiaalivakuutuksen kehittämisessä keskeistä on ansioperusteisuus, lakisääteisyys ja kattavuus. Sosiaaliturvan on oltava työhön kannustava, koulutukseen ohjaava ja eri elämäntilanteissa joustava. Lisäksi ansaintaperiaatetta tulee vahvistaa oikeudenmukaisuussyistä. Sosiaaliturvaa säätelevien lakien on oltava ajanmukaisia, työelämän kehitystä vastaavia, toimivia ja selkeitä. Sosiaaliturvan on oltava yksilökohtaista, jolloin se kannustaa työhön ja koulutukseen sekä edistää tasa-arvoa.

TYÖTTÖMYYSTURVA

Työttömyyskassojen maksama ansiosidonnainen työttömyysturva on keskeinen osa suomalaisen palkansaajan sosiaaliturvaa. Nykymuotoinen kassajärjestelmä on paras tapa hoitaa työttömyysturva myös tulevaisuudessa. Ammattiyhdistysliikkeen hoitamien työttömyyskassojen kautta voidaan jäsenille antaa tiedotusta, ohjausta ja neuvontaa jo työpaikkatasonalla. Kassojen hoitama työttömyysturva on tehokas, edullinen ja hallinnollisesti selkeä.

Suomen työttömyysturva on Euroopan maiden keskitasoa, muutamia keskeisiin kilpailijamaiden verrattuna jopa alle näiden tason. Työttömyysturvan kehittämisessä tavoitteena tulee olla tason säilyttäminen ja epäkohtien korjaaminen. Lamavuosina käyttöön otetusta prosentti-vähennyksestä on luovuttava. Pätkätyöntekijöiden ja pitkäaikaistyöttömien asema on turvattava, ja sovitellun päivärahan ja lomakorvausten jakottamisen ongelmat on ratkottava siten, että edistetään työmarkkinoiden toimivuutta ja parannetaan mahdollisuuksia myös lyhytaikaisten töiden vastaanottamiseen. Työttömille on tarjottava mahdollisuuksia kehittää osaamistaan ja ammattitaitoaan. Lisäksi koulutusvakuutuksen epäkohtia on korjattava.

Työttömyysturvan rahoitusperiaatteet uudistettiin vuoden 1999 alussa. Keskeinen uudistus oli suhdannepuskurin kerääminen työttömyysvakuutusrahastoon. Tavoitteena on lieventää työttömyysvakuutusmaksujen heilahtelua työttömyysasteen vaihdellessa. Puskurin avulla voidaan lieventää maksuvaihteluista aiheutuvia työllisyysvaikutuksia. Myös työttömyyskassojen omien puskurien kerääminen mahdollistettiin uudistuksessa. Työttömyysturvan rahoituksessa valtion tulee huolehtia peruspäivärahaa vastaavasta osuudesta täysimääräisesti. Lisäksi työttömyyskassojen toimintamahdollisuudet on turvattava.

TYÖELÄKE

Työeläke on jatkopalkkaa vanhuuden, työkyvyttömyyden, pitkittyneen työttömyyden ja perheen huoltajan kuoleman varalta. Työeläkkeen tarkoitus on kohtuullisen elintason turvaaminen eläketapahtuman jälkeen. Tämän takia työeläke on merkittävin osa suomalaisen palkansaajan sosiaalivakuutusta. Kansaneläke takaa vähimmäiseläketurvan niille, joiden työeläke esimerkiksi pitkään jatkuneen osa-aikatyön tai omaisten hoitamisen takia on jäänyt pieneksi.

Eläkelakien selkeyttä ja ymmärrettävyyttä on parannettava. Työeläketurvan uskottavuutta ja oikeudenmukaisuutta on vahvistettava. Sen takia työeläkkeet on laskettava koko työhistorian ja eri työsuhteissa ansaittujen palkkojen perusteella, ja myös alle 23-vuotiaana tehty työ tulee lukea vanhuuseläkettä kartuttavaksi. Samalla tulee parantaa TEL-indeksiä.

Keskimääräistä työnjättöikää on mahdollista positiivisin keinoin nostaa lähemmäksi yleistä 65 vuoden vanhuuseläkeikää. Se edellyttää terveysvajeiden ehkäisyä siten, että kehitetään työoloja ja parannetaan aikuiskoulutusta koulutusvajeita paikkaamalla. Työpaikoilla on tärkeää luoda joustavia mahdollisuuksia osallistua työelämään, jotta ikääntyvät voivat siirtää kokemustaan ja taitojaan nuoremmille.

Koska kaikki eivät pysty jatkamaan työelämässä vanhuuseläkeikään asti, tarvitaan edelleen myös varhaiseläkkeitä. Osa-aikatyön ja osa-aika-eläkkeen yhdistelmä on yksi hyvä vaihtoehto helpottaa ikääntyvien työssä jaksamista. Työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärän kehitys riippuu työkykyä ylläpitävien toimien tehokkuudesta ja siitä, löytyykö työmahdollisuuksia myös vajaakuntoisille. Työttömyyseläkettä tarvitaan turvaamaan toimeentulo ikääntyville pitkäaikaistyöttömille, kunnes työvoiman kysyntä ja tarjonta saadaan sellaiseen tasapainoon, että myös ikääntyvien taidoille on käyttöä työelämässä.

Työeläketurvan rahoitusta on kehitettävä vastuullisesti ja pitkäjänteisesti. Ikärakenteen muutoksesta ja eliniän pitenemisestä aiheutuviin kustannuksiin on varauduttava niin, että lisätään vanhuuseläkkeitä varten tehtävää rahastointia.

SAIRAUS- JA TAPATURMAVAKUUTUS

Sairausvakuutuksen korvaustasoa on parannettava. Sairausajan palkan maksamisjaksoja tulee lisätä niillä aloilla, joiden työehtosopimuksissa maksukaudet ovat lyhyitä. Sairausvakuutuksen rahoitusta on selkeytettävä ja uudistettava.

Tilanteet, joissa sairausvakuutuspäivärahaa on maksettu jo maksimimäärä

300 päivää eikä henkilöllä ole oikeutta eläkkeeseen, aiheuttavat väliinpuotoamisia. Niinpä sairausajan enimmäisajan jälkeen työnantajan työllistämisvelvollisuutta tulee lisätä, ja väliinpuotoamisten estämiseksi tulee myös selvittää mahdollisuus maksaa sairauspäivärahaa 300 päivän jälkeen tai myöntää joustavammin työkyvyttömyyseläkettä lyhyemmäksi ajaksi.

Työperäisten sairauksien korvattavuutta on selkeytettävä tapaturma- ja ammattitautivakuutuksessa. Tapaturmavakuutuksen kustannukset kuuluvat jatkossakin työnantajan yksin maksettaviksi.

MUU TOIMEENTULOTURVA

Lapsiperheiden taloudellinen toimeentulo on turvattava. Perhepoliittinen tuki on edelleen ohjattava verottomien lapsilisien kautta. Asumistukea on parannettava ja joustavoitettava niin, että se on oikeudenmukainen myös määräaikaisissa ja lyhyissä työsuhteissa työskenteleville. Lisäksi puolison tulojen vaikutusta työmarkkinatukeen on edelleen lievennettävä.

LAADUKKAAT HYVINVOINTIPALVELUT EDISTÄVÄT TASA-ARVOA

Laadukkaat, riittävät ja kaikkien saatavilla olevat hyvinvointipalvelut on turvattava. Koulutus-, kulttuuri- ja hoitopalvelut sekä julkiset liikenne-, turvallisuus- ja tekniset palvelut ovat olennainen edellytys palkkatyöhön osallistumiselle, alueiden elinkeinoille sekä työvoiman hallinnalle ja liikkuvuudelle. Myös hyvä hallintokulttuuri ja oikeusturva ovat osa hyvinvointiyhteiskuntaa.

Riittävät ja laadukkaat päivähoido- ja koulutuspalvelut ovat perheiden hyvinvoinnille tärkeitä edellytyksiä. Koulujen, päiväkotien ja terveydenhuollon toiminnon tuettava syrjäytymisvaarassa olevia lapsiperheitä ja nuoria.

Julkisen sektorin organisaatioissa on turvattava tukipalveluja tuottavan ja avustavan henkilöstön määrä.

Julkisen vallan on kannettava vastuu verovaroin kustannettavien palvelujen tuottamisesta ja järjestämisestä, laadusta ja tuloksellisuudesta. Näitä vastuita päättäjät eivät saa siirtää markkinoille, kilpailuttamisprosesseille tai kolmannen sektorin palvelutuottajille.

Valtion on varmistettava, että kaikilla kunnilla on mahdollisuudet järjes-

tää lakisääteiset palvelut alueellaan asuville kansalaisille. Kuntien keskinäistä yhteistyötä on tuettava ja lisäksi kuntien ja valtion välistä kustannusvastuuta on täsmennettävä.